

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XII. évfolyam 137–138. szám
2008. július – augusztus

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti Bartók terembe

Gondolatok az örmény liturgiából

„Jézus, az Atya bölcsessége!
Adj nekem bölcsességet,
hogy mindenkor
a jót gondoljam, mondjam és cselekedjem
színed előtt!
Ments meg
a rossz gondolatoktól, szavaktól és cselekedetektől!
És irgalmazz a te teremtményeidnek
és nekem nagy bűnösnek!”

A nyári melegben sokszor ellankadunk, de a bölcsesség ilyenkor is átsegíthet minden nehézségen. Legyenek mindig jó gondolataink, szavaink és tetteink, ahogyan figyelmeztet Szent Nerszesz imádsága is (mely a többivel együtt az Ararában jelent meg 1998-ban). És a (mindenkori) záró sorok szerint az Úr irgalmát kérem kell minden teremtménynek s magamnak is.

Dr. Sasvári László

*Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu*

Béres L. Attila

Filmemlékek és kézbe vett könyvek

Egy igazi nyári napon, a Fővárosi Örmény Klub júniusi klubdélutánján csaknem tele volt a Bartók terem. *Dr. Issekutz Sarolta* elnök köszöntőjében elmondta, büszkéek arra, hogy egyre több örmény témájú könyv jelenik meg, és az örmény gyökerű művészek albumokkal is jelentkeznek. Az erdélyi örmény gyökerek sok szalát tükrözte a gazdag program, könyvbemutatókat és filmeket az Örmény Kultúra Hete kínálatából.

Gross Arnold és dr. Issekutz Sarolta

Nem is olyan régen *Gross Arnold* képeit itt, egy kiállításokon lehet látni, a művész ezúttal könyvbemutatóval jeleskedett. *Gross Arnold* albuma életművét tartalmazza. A művész tizenhét évesen került Erdélyből Budapestre. A könyvről, a családról és a papagájokról az erzsébetvárosi származású szerző mesélt. Megismerhettük a képek különböző korszakait, az alkotások születésének körülményeit is. A képeskönyvbe diákkori műveitől kezdve összegyűjtött rajzait, rézkarcait, linómetszeteit, grafikáit válogatta. A legkedvesebbeket.

A könyvbemutatót követően levetítették a Membrán tévéműsorban leadott húsz perces filmet, amelyet az Örmény Kultúra Hete eseményeiről készített az m2 televízió.

Ezt követően *Kali Kinga* író, örmény kutató mutatta be *Antonia Arslan Pacsirtavár* című

családregejét. Magyarországon a Mentor kiadó jelentette meg a könyvet. *Kali Kinga* felolvasta kritikaként írt sajtószövegét, és röviden elmesélte a magyar nyelvű kiadás létrejöttének történetét is. Megtudtuk, hogy 2004 augusztusában ösztöndíjként örmény nyelvet tanult Velencében, akkor találkozott az olasz író könyvével, és rögtön megfordult a fejében, hogy magyarra is át kellene ültetni. Összefogott húga barátnőjével, a marosvásárhelyi *Király Kinga Júliával*, és a Mentor Kiadó igazgatója is eleget tett a kérésnek, így az örmény népi társról szóló könyvet sikerült a magyar olvasók számára is elérhetővé tenni. A Pacsirtavár az eredeti olaszon kívül eddig tíz nyelven látott már napvilágot.

Ízelítőt is kaptunk a regényből, a fordító, *Király Kinga Júlia* a második részből, *Arslan* nagynénjének és családjának sorsából azt a részt olvasta fel, amikor már az egész közösség férfitagjait legyilkolták, és az életben maradt asszonyok, az öregek és ifjak a sivatagi vándorlás során, a végtelennek ható zarándoklásban miken mennek keresztül.

A júniusi klubest második filmbejátszását a televízióban *Rondó* nemzetiségi magazin műsorából vették fel. Az Örmény Kultúra Hetéről készült összeállítás felidézte ismét az áprilisi napokat, de a rendezvénysorozatnak csak egy részét adta vissza a film. Láthattuk a Ferencvárosi Művelődési Köz-

A júniusi klubdélután közönségének egy része

pont Lépcsőgalériájában megnyitott Örmény arcok, örmény szemek fotókiállítást, ahol az erdélyi örmény gyökerű családok archív fotóiból válogattak, tablókon bemutatva, mintegy geneológiai képírásban a családokat, főleg a lányokat, asszonyokat. A stáb járt a Fészek Étterem kerthelyiségében is, így bepillanthattunk az örmény közösséget összetartó rendezvénysorozat záróeseményébe, amelyen *Dr. Issekutz Sarolta* mutatta be Erdélyi örmény konyha, fűszerezve c. könyvét.

A klubest is ugyanezzel a könyvbemutatóval folytatódott. Dr. Issekutz Sarolta évek óta készült arra, hogy az erdélyi örmény konyha remek ízeit megmentse az utókor számára. Ezért kért recepteket a füzetekben is. Kérésre nagyon sokan válaszoltak, például az örmény katolikus plébánia Szamosújvárról, de kapott receptet barátától, édesanyjától is. Mindez azonban kevés volt ahhoz, hogy megjelenhessen egy könyvben. Így született a szerkesztői ötlet, hogy örmény kultúrtörténeti anyag is segítse az olvasót, hiszen meg kellett magyarázni, miért lett a könyv címe: Erdélyi örmény konyha, fűszerezve. A könyv tömören bemutatja, hogyan kerültek az örmények Erdélybe, a Kárpát-medencébe. Megismerteti az őshazát, történelmi tények,

évszámok, események szólnak az örmény apostoli vallásról és nyelvről, az örmény kultúráról, a húsvéti-, karácsonyi ünnepről, a házasság kötéssel és a temetéssel kapcsolatos erdélyi örmény népszokásokról is. Aki kézbe veszi a könyvet, ha nem is nézi meg az íróját, a sok képanyagról, illusztrációról tudja, hogy nő szerkesztette. Az örmény kódexekről készült illusztrációk, az 1900-ban készült esküvői-, a 19. századi családi fotók, az örmény templomokat, a négy nagy erdélyi örmény város épületeit, a legkülönbözőbb tárgyi emlékeket megörökítő képek és történetek is színesítik és közel hozzák a könyvet az olvasóhoz.

Az Erdélyi örmény konyha, fűszerezve című könyv szerkesztőjétől megtudtuk azt is, hogy a II. kerületi kisebbségi napon az ízek utcájában hosszú kígyózó sor állt a dedikáló sátnál, ahol pillanatok alatt elfogyott a több száz adag, a könyv receptjeiből készült többféle örmény étel. Nemcsak a könyv vásárlói ízlelhették, kóstolhatták a finomabbnál-finomabb süteményeket. Akik pedig kedvet kaptak, és megvették a könyvet, talán már a következő napokban örmény ízeket főztek otthon a családnak, a párjuknak.

A klubest végén a szerzők és a fordító dedikálták a könyveket.

Gross Arnold grafikus művész dedikálja könyvét

Kali Kinga

Magyar nyelven a Pacsirtavár

Az 1915-ös törökországi örmény genocídium eseményeit feldolgozó irodalmi mű nemigen jelent meg magyar nyelven Franz Werfel regénye, a *Musza Dag* negyven napja óta, mely 1933-ban íródott. Ezt a hiányt pótolja most *Antonia Arslan* *Pacsirtavár* című regénye, amely miután világszerte tíz nyelven látott már napvilágot (az eredeti olaszon kívül például angol, francia, görög, német, japán, svéd, spanyol nyelvre is lefordították), most magyarul is megjelenik, a marosvásárhelyi Mentor Kiadó gondozásában, *Király Kinga Júlia* fordításában.

Kali Kinga író

A regény alaptémájául az 1915–17 között az Oszmán Birodalomban véghezvitt örmény népirtás, valamint az azt előkészítő történelmi események szolgálnak – Arslan regénye azonban inkább családregegye mégis, mely az író örmény származása ellenére sem tükröz egyoldalú szempontot. A szerző bevallása szerint az szolgált ürügyül a családi visszaemlékezés megírására, hogy önön örmény gyökereit felfedezte, és az „örmény valóság” közel jött hozzá, még ha akkor nem is tudta egészen pontosan, mit jelent számára mindez. „És leültem egy májusi délutánon, hogy kigabalyítsam egymásból ennek a történetnek a szálait, hogy meghallgassak mindenkit, és megírom őket, a történet pedig magától szövődött, úgy, mint egy csodaszőnyeg.” – vallja a szerző a regény fűszövegén. Családja kalandos-szörnyű történetét követi, főleg Henriette nagynénje emlékezéseit alapul véve (azé a nagynénijét, aki kislányként túlélte a

népirtást és a sivatagi erőltetett menetet, az ádáz török katonák és a sivatagi vadállatok pusztító támadásait, és akinek a szerző e könyvet ajánlja), hogy kiderítse az igazságot azoknak az igazságtalanságoknak mentén, amelyek az örmények anatóliai közösségét érték a nevezett történelmi időszakban.

Antonia Arslan regénye, annak ellenére, hogy érezhetően első regény, azért is lehet remekmű, mert elfogulatlanul bogozza ki ennek az igazságnak a szálait. A regény szívbe markoló részletességgel mutatja be az Ifjútörökök idejének borzalmait – a józan emberi ésszel felfoghatatlan fanatizmust, amellyel százezreket mészároltak le kegyetlenül, örmény férfiakat és fiúgyerekeket, és amellyel száz meg százezer örmény nőt, gyereket, öregembert vetettek a hosszú és keserves exodus útjára, amelynek végső állomása Szíria sivataga volt: ott a biztos halál várt rájuk. Sokszázezer embert semmisítettek így meg, akiknek egyetlen bűnük az volt, hogy örménynek születtek.

Mégis, a regény úgy teszi emberközelivé ezeket a sorsokat, hogy nem ítélkezik, hanem csupán bemutat, a lehető leghitelesebb részletességgel, szinte mintha az író is szemtanúja lett volna a rettenet-

nek: elsősorban arra törekszik, hogy az Anatóliában végbement borzalmakról tudasson, de az emberi szolidaritást sem hagyja ki a leírásból. A regényben az Anatólia lankáin élő szorgalmas, békeesen és maguk teremtette jólétben élő örmény közösség megsemmisítésének történetéről van szó – de úgy, hogy az elbeszélés mentén valódi emberi jellemek bontakoznak ki, emberi hibákkal és erényekkel, a hozzájuk tartozó sorsokkal. Ezáltal kel életre az elveszett, békebeli világ, amelyre váratlanul csap le a pusztulás. Ez az emberközeli ábrázolásmód teszi igazán hitelessé a regényt: az ellenség soraiban is van olyan, aki az emberi értékek védelmében ellenszegül a gyilkos harci szándékknak, lehetőségei szerint, messzemenően vállalva ezért a kockázatot. Örménymészárlás volt Törökországban – de ezért a mészárlásért nem lehet felelős valamennyi, török etnikumhoz tartozó egyén, ez a mű végkicsengése. Az író a történet felépítésében nagy empátiával világít rá az élet kvintesszenciájára: a szeretetre, az emberi összefogás megnyilvánulásaira, melyek olykor képesek ellensúlyozni a legnagyobb szörnyűségeket is. Az eltűnt anatóliai örmény világot pedig úgy tartja életben, hogy életben tartja női és gyerek szereplőit, akik továbbvihetik a reményt, az életet. Az olvasó maga is mélyen átérezheti ezeket a sorsokat, nyomon követheti bizonyos szereplők megmenekülését, amely kalandregényhez hasonló izgalmas fordulatokkal érkezik el a végkifejlethez – és ezek által válik a mű irodalmivá, vetközi le a pusztán történelmilecke-státust. Mintegy annak hangsúlyozásaképpen, hogy a szeretet örök, s talán a túlságosan is nyers borzalmak ellensúlyozására, a regényben helyet kap egy

gyönyörű szerelmi szál is, amely igen fontos ideológiai szempontból: ugyanis e vonzalom egy örmény lány, Azniv, és egy török tiszt, Dzselaál között szövődik – akik tudvalevőleg két ellentétes néphez tartoznak (kiválasztott első regényrészlet). E két ellenpólus között feszül a regény íve: az emberi érzések, a béke, a reménység és szeretet, szerelem szegül benne ellen a pusztulásnak, amely végigvonul a regényen (második regényrészlet).

Antonia Arslan a pádovai egyetem olasz tanszékének visszavonult professzora. Pacsirtavár című regénye röviddel megjelenése után elnyerte a Campiello-díjat, 2005-ben pedig a PEN Club díját. Olaszországban rövid úton bestseller lett belőle: az első kiadás után négy utánnyomást ért meg. 2006-ban a Taviani-fivérek filmet forgattak a regényből, *La Masseria delle allodole* (Pacsirtavár) címen (amelyben olyan jelentős színészek játszanak, mint Paz Vega, Moritz Bleibtreu, Ángela Molina, Alessandro Preziosi, Arsinée Khanjian, Tchény Karyo vagy André Dussolier), és amelyet 2007-től Európa-szerte játszanak a mozikban.

Paraméterek:
 13x20 cm, 272 p.,
 kötve 2790 Ft
 Magyarországon
 forgalomba hozza
 – a Litexim Kft-n
 keresztül a Lára
 és Lant ZRT, a
 Libri Kft, a Book-
 line.hu, NyRT, a
 Pult Kft, a Tóthá-
 gas Plussz Kft, az
 Írók Boltja.

Antonia Arslan: Pacsirtavár

(Regényrészlet 1.)

Nagyszombat van. A töviskoszorún már megalvadt a vér, és beteljesítve a rendeltetését, a föld alatt hever, de az emberek nem vesznek róla tudomást, mert ők csak az égre szeretnek nézni, holott az éggel való kapcsolatot egyedül azok teremthetik meg, akik leszálltak már a pokol bugarába, lementek mélyre, ha nem is a föld alá, de önmagukba mindenképp. Hiába fürkészik az eget, előbb észre kéne venniük, ami a mélyben fortyog, hogy ne a robbanás ébressze rá őket arra, amit korábban kellett volna észlelniük.

Dzselál Dzszamin, a fiatal török tiszt, aki Azniv nénikémnek csapja a szelet, két hete eltűnt. Azniv apró szívszorulásokat érez, mert megszokta már a hallgatag és állhatatos jelenlétet, az őt követő rebbenő és sóvárgó szempár tüzét, s most nem tudja, hová és főként miért tűnt el ennyi ideje. De nincs, akitől választ kapjon, valójában még az sincs, akinek a kérdést feltegye. Veron túlságosan belemerült a sztambuli utazásba, semhogy szóba álljon vele. Másfelől pedig Aznivnak nem is hiányzik annyira, csak a hiúság mardossa, semmi más. A szép szál tisztcske minden leányzónak tetszene, hát még egy örmény leánynak!

Azniv gondolatai messze járnak, miközben az öreg Szurpuhinak segít dudorászva paklavát nyújtani, s amikor egy pillanatra visszazökken a valóságba, rájön, hogy azért szereti ezt csinálni, mert nem is türelem kell hozzá, ahogyan Veron gondolja tévesen, aki hallani sem akar a paklaváról, inkább megtölt ezer böreket, hanem fantázia és lelkesültség, ábránd és remény, amit szépen kiter-

gethet a lapokra, s a lapokkal együtt megnyújthatja, kinagyíthatja őket is.

Az év legnagyobb ünnepe már a küszöbön topog, s a városka örmény negyedében házról házra terjed sebesen a húsvéti elragadtatás. Minden háztartásban asztalra kerülnek a füvekkel festett főtt tojások, melyeket a felnőttek majd éjszaka fognak kihímezni, hogy meglepjék vele a gyermekeket, a dobozokban pedig már ott illatozik a porhanyó mandulás-vajas sakarlokma.

A lányok is házról házra járnak, tiszta köténykében hozzák-viszik, ami még hiányzik, vagy ami megmaradt, egy kevés cukrot, lisztet, szmirnai tojást, mandulalikórt. És a fiúk is házról házra nyargalásznak, falkába verődve, hol itt, hol ott jelennek meg, felcsippentgetik a húsvéti előleget, a levágott süteményszéleket és az odaégett vagy tippánósra sikeredett aprósüteményt.

A felnőtteknek elviekben böjtölniük kellene, és böjtölnek is, főleg az asszonyok, de néhány dacosabb lélek, mint például Krikor, a szülész, Nagypéntekre ragut rendelt hivalkodóan, meg egy pár sült galambot, s a maradékot megessi Nagyszombaton. Végül is mindegy, mondja, olyan aprócska bűn ez, hogy a Jóisten a sok elfoglaltsága mellett meg se látja. Krikor viszont épp ezekben a bűnökben konzerválja a nyugatiaskodásával megszerzett hírnevét, és így ünnepeletti újra a nem éppen friss berlini diplomáját is.

Az öreg Hamparcum házát a temetés után két részre osztották, az egyik részében Szempad és a családja maradt, a másikkban Nevart a leányaival, Aznivval

és Veronnal, s az elválasztás, amellyel a két háztartást szerették volna elkülöníteni, nem járt sok sikerrel, mert az egymásba nyíló konyhák inkább egyetlen közös konyhának mondhatók. A ház mögött húzódo hatalmas gyümölcsös eleve közös, így aztán az egész ház a húsvéti előkészületektől zajos, napközben a konyhában áll a bál, este pedig a kertben pusmogznak a még hátralevő teendőkről.

A gyümölcsös végében egy magas és kivehetetlen korú körfal mögött, ami a háznál is régebbi lehet, széles árok tántog. Az összes szobából rálátni erre a hatalmas erődítményre, s a gyümölcsösben az alma-, körte- és barackfák, mintha aládúcolnák a falat, platánokkal és égbekapaszkodó rózsafákkal váltakoznak, amelyeket harminc éve hoztak Angliából, és amelyek a harminc év alatt majdhogynem összenőttek. Ha megzizentí őket a szél, még jobban egymásba fogódnak, és körbetáncolják a lugast. A kertépítészet remekművét Nerszesz, a kertész alkotta meg, mérnöki pontossággal számítva ki azt is, hogy a hatás együtt változzon a napszakokkal és évszakokkal. S minthogy a rózsák évente egyszer, éppen ilyenkor, április végén virágoznak, egészen ellenállhatatlan: a napsugarak rést ütnek az illatozó boltíven, és apró vörös pontfényekkel derítik fel a lugast.

Míndeze, a fák és a lugas, a körfaltól csupán néhány méterre található, akárcsak a buja növényzet takarta titkos kapu, amely a katedrálist szegélyező szűk sikátorra, a Szent Apostoloknak hívott utcára nyílik.

A kora tavaszi este könnyű és pihentető melankóliáját csak a nyüzsgő gyermekek kiáltásai szabdadják széjjel, s a hangjuk le-fel cikázik a levegőben, mint

a fecskék. Azniv a lugas mélyében ül, a kerti fapadon, egy francia regénnyel az ölében, s ahelyett, hogy átadná magát a történetnek, amelyet a lányok titokban kézről kézre adnak, és emésztik magukat a párizsi szerelem gyötrelmei után, belefeledkezik inkább a félhomály zsongásába.

Úgy érzi, ma este semmilyen történetre nem tud összpontosítani. Virágot sem tűzött a hajába, a kezét is hiába sikálta, szaglik a fahéjtól meg a diótól, ráadásul lucog az izzadságtól, s még a veritékének is áporodott fahéjillata van. Hirtelen azonban arra lesz figyelmes, hogy a fal túlsó oldaláról valaki őt szólítja, fojtott hangon és sürgetően:

– Azniv kisasszony! Azniv kisasszony, tudom, hogy ott van! Láttam magácskát! Kérem, könyörgöm, engedjen be egy pillanatra! Hallgasson meg!

Az egész délutáni szorongás és szórakozottság egyetlen gyors mozdulatban a tetőfokára hág. Azniv azonnal rájön, hogy a fiatal török tiszt van odaát, és felrúgva minden szabályt, a titkos bejárat-hoz siet, félrelöki az aláhulló rózságaikat, és szinte kitépi a sarkából a kaput. A kulcs eleve a zárban van, hogy ha úgy adódik, elérhesse a misét, aki késésben van, vagy időben meg tudja lógni a Susanig, esetleg a Nevart villámló haragja elől.

A tiszt sietve belép, pontosabban lopezik, mintha attól félne, hogy kintről figyelhetik, majd megragadja Azniv kezét, és eléje térdel:

– Kérem, Azniv kisasszony, ne izgassa fel magát! Ne féljen, nagyon kérem! Hallgasson meg!

Azniv egyáltalán nem fél. Holnap Húsvét, ő most az elvarázsolt kertben áll, a zöld kupola alatt, ahonnan illatozó rózsák omlanak alá. Ez az ifjacska itt a

legszebb álmába érkezett, és most az is egész természetes, hogy letérdelt előtte. Kecsesen visszaül a padra, gyöngéden kiszabadítja a kezét az ifjú tiszt ideges szorításából. Nagy és romantikus pillanatra vár. Mindenkinek joga van hozzá, sőt, tulajdonképpen mindenkinek kijárnak ezek a romantikus pillanatok, hogy amikor eljönnek a sötét idők, erőt adjanak, hogy az emlékezet megfűrödjön bennük, és tisztára mossa magát.

De Dzsélál újra megragadja a kezét, és majdnem szó szerint megismétli, amit az elébb mondott:

– Hallgasson meg, kérem, és ne féljen!

Azniv nem fél, mitől is félne, de kezd ingerült lenni. Miért nem mondja már meg, hogy miért jött?

– Esedezem, májusi rózsaszál – szánja rá magát végül az ifjú –, hallgasson meg! Hallgassa meg a tervemet! Jöjjön el velem azonnal! Megígérem, hogy nem veszek el más nőt. Csak maga lesz meg én! Arra se fogom kényszeríteni, hogy megtérjen. Elmegyünk együtt Európába, dolgozni fogok, Párizsban fogunk élni...

Azniv nem nagyon érti. Ennek az embernek csak a nevét tudja, azt is a barátnői kutatták fel neki. Elfogadott ugyan néhány cirkalmas levelet tőle, de még sose beszélt vele, és eddig ő sem kereste az alkalmat, hogy beszél-hessenek. A szerelmét pedig végképp nem nyilvánította ki. Mint ahogy most sem ezt teszi, hanem türelmetlenül topog előtte, és olyan kétségbeesve sürgeti, mintha a kérés már régebben is felmerült volna, csak most a végső megerősítésre vár.

Azniv hallgat, öntudatlanul is foglyul ejti a meglepettség. Minél tovább fáradozik az ifjú, kényelmetlenül térdelve a kavicshordalékon, annál kevésbé

érti, hogy miről beszél. Az egymást követő mondatoknak semmi értelmük.

– Nem akarom, hogy szenvedjen, értse meg! Májusi rózsám, kicsi herceg-nóm! Meg fogom menteni. Párizsba megyünk, vagy Londonba, vagy Bécsbe... vagy ahová magácska akarja. Dolgozni fogok!

A mondatok refrénszerűen ivódnak bele Azniv tudatába, és beletuszkolják őt is valami zsibbadt zavarodottságba. Hosszú-hosszú percekig megállás nélkül beszél az ifjú, míg Azniv magához nem tér. Ekkor egy harsogó miértet vet oda, ettől viszont a tiszt zavarodik össze teljesen.

Beesteledett közben. A gyermekek eltűntek, az ég lila és fekete, villámlik a távolban.

– Miért mond nekem ilyeneket? – kérdezi Azniv. – Még csak nem is ismerjük egymást...

– Mert meg akarom menteni – vág közbe a tiszt, majd lopva körbekémlél. – Drága gyermekem, hinnie kell nekem! Én meg tudom... én... én... nekem meg kell mentenem magát. Jöjjön el velem most azonnal! Én is itt hagyom a hivatásomat. Van két gyors lovam... – és még az eddiginél is jobban meghajol előtte, imára kulcsolja a kezét a lány arca előtt, és megcsókolja a térdét.

Azniv tetőtől talpig megremeg. Felfogja hirtelen a közelgő veszélyt, a fenyegető szörnyűségeket, de megmozdul közben a vére is, a kéjvágy beteljesíti és megszépíti a reményt, s a lelke ideoda hánykolódik a két ismeretlen érzés között. Az ösztöne azt súgja, tűnjön el innen most azonnal, menjen el erről a helyről, ahol a rózsák halált illatoznak, ahol a kert falai ismeretlen sírokat takarnak, az agya azonban egy hatalmasabb erő parancsát követi, és felpattan

a padról. Az ifjú követi a mozgását, szemmel láthatólag semmit nem ért, és amikor mindketten kiegyenesednek, magához szorítja, hogy megcsókolja. De a csókja után félrecsúszik, éppen csak érinti Azniv arcát, a lányban tom-pán csapódik le a szégyen, a téboly, a megbecstelenedés... – Mit tettem? Bemocsoltam az apám emlékét!

Mellére szorítja a karját, elvörösö-dik, és amilyen gyorsan beengedte az ifjú tisztet, olyan gyorsan tuszkolja ki a rejtékajtón, csendes haraggal, szótlantul. Pedig a teste mindent elmondott abból, amit az agya még nem akar megérteni. Az őket elválasztó háborgó folyó egyre vörösebb lesz, ő az egyik partján, a másik a másikon. A két népet elválasztó folyam ez.

– Gondolja meg, kérem! Holnap el-jövök a válaszáért – motyogja elfúló han-gon a férfi az ajtón kívül.

De Azniv csak sír, vigasztal-hatatlanak érzi a bánatát, és égő arcát simogatja. Egész mostanáig álmodott. Gyerekként élt a gyermekek között. De elég volt egy pillanat ahhoz, hogy fel-nőjön, és megértse, valami végleg elve-

szett. Aztán a sötétben beoson a házba, sietve szeli a lépcsőket, rohan, hogy megnézze magát a tükörben. Nyálával elrendezgeti a szempilláit és a szem-öldökét, végigsimít rajtuk, vörös mullt helyez az arca elé, csak a szemét hagyja szabadon, és elábrándozva csodálja ma-gát.

Íme, Örményország büszke leánya, itt magaslik mindenek fölé, mondja a népdal. A dús szemöldök összeforr az erős és egyenes orr fölött. Alatta a szemek úgy csillognak, olyan földöntúlian szépek – biztosan a kalandtól is. Azniv úgy érzi, belepusztul, ha nem mesélheti el valakinek. Veronnak? Nem, nem, inkább Szempadnak! Fivére szigorú, de ő a kedvence, el fogja nézni neki. Igen, igen, neki fogom elmondani, gondolja Azniv, és sóhajtozva tér nyugovóra éle-te első csókja után. Meg kell adni, na-gyon elfáradt bele. Nyugodtan és boldo-gan alszik el, az éjszaka pedig gyilkosan sötétlik tovább. (...)

Fordította: Király Kinga Júlia

Folytatjuk

A Miatyánk legrégebbi magyar szövege

Müncheni-kódex 1466.

Mi atyánk, ki vagy mennyekben szenteltessék te neved.

Jöjön te országod. Légyen te akaratod, miként mennyen és azonként földön.

Mi testi kenyerünk felett való kenyeret adjad mű nekünk ma.

És bocsássad mű nekünk mű vétetönket, miként es mű bocsátonk nekünk vétetteknek.

És ne vigy münket késértetbe. De szabadóch münket gonosztól.

Ámen

Fordított, összefonódott

Amíg elolvasta, amíg fordította megváltoztatta életét. Azért nem „golyózott be”, mert emberség vonul végig a regényben, olyan, amely életben tartja a szereplőket. Nem az olasz író tartja életben és nem véletlenül az asszonyokat, hanem a beszélgető társam szerint, az élet ilyen. Asszonyi Odüsszeia történik, a termékeny, befogadó női lét viszi tovább az életet. Nem véletlen, hogy Antonia Arslan *Pacsirtavár* című regénye nagy iskola volt a fordító, *Király Kinga Júlia* számára.

– Marosvásárhelyen végeztem a színművészeti egyetemen, dramaturgia szakon. Együtt jár a dramaturgiával, hogy az ember tollforgató. Írtam, és olaszból fordítottam, főként színdarabokat, a gimnáziumban kétnyelvű, olasz-angol szakos osztályban végeztem, s ebből az olasz mellett köteleztem el magam.

– *Mikor került először kezébe a Pacsirtavár?*

– Egyik olaszországi utamon, e-mailen megkeresett Kali Kinga, és felhívta figyelmem a könyvre. Amikor elolvastam, tudtam, nagyon nehéz lesz. Nagyon nehéz közvetíteni egy kiadó felé, hogy „ráharapjanak”, hiszen általában a könyvek veszteségesek. De belevágtam, mert ebben a könyvben emberi érték van, és soha nem lenne szabad, hogy ilyesmi megtörténjen a világban. Ha felkiáltójelekkel és mínuszjelekkel végig írjuk, akkor is meg kell csinálni a fordítást.

– *Van-e kötődése, kapcsolata az örményekhez?*

– Állítólag örmény származású vagyok, úgy tudom, a Káli–Nagy család leszármazottja. Mint ahogy Antonia Arslan összefonódott a könyv kapcsán saját gyökereivel, úgy én is összefonódtam, az ő könyve kapcsán a saját gyökereimmel.

– *Találkoztott már az íróval?*

– Még nem találkoztam, de nemrég

Király Kinga Júlia részletet olvasott fel a regényből a klubesten

elkezdünk levelezni. Valószínű, ősszel eljön Magyarországra, és lehet, hogy végig látogatja az erdélyi örmény közösségeket is.

– *A könyv története alapul szolgált egy döbbenetes filmhez is, amelyből a Bem moziban már részleteket is bemutattak.*

– A Taviani testvérek „haraptak rá” a témára, a 2007-es berlini biennáléra készítették el a filmet. Nem akartak belőle versenyfilmet, hiszen a művészeti kategóriában a népiértés nem verse-

nyezhet egy fikcióval, ez etikai kérdés. A magyar filmforgalmazási törvények szerint olyan külföldi film, amely nem szerepelt versenykategóriában, nem kap komoly támogatást a behozatalra. Ezért nagyon hátrányos helyzetben van a film, de mindent elkövetünk, hogy a Pacsirtavár egy kópiája ősztől forgalomba kerüljön a magyar mozikban is. Ha sikeres lesz a film, kölcsönösen tudná segíteni a könyv életét is.

– *Mik a tervei?*

– Tervezünk könyvbemutatót Erdélyben, Gyergyóban, Sepsiszentgyörgyön. Ezt a könyvet el kell adni! Nem kereskedelmi szempontból kell csak eladni, hanem meg kell ismertetni a világgal. Bármennyire is ódzkodnak az emberek a vérontástól, nem dughatjuk a fejünket a homokba, mert a világ kétharmadán is ugyanez zajlik mind a mai napig.

– *Amikor elkezdte fordítani a Pacsirtavárt, nem gondolta, hogy egy olyan korszakba tekint vissza, amely tőlünk távol van, másrészt „kényes témára” hívja fel a figyelmet?*

– Az én életemet megváltoztatta a könyv, mellbevágott az üzenete. Mellbevágott, mert nagyon felületesen kezeljük az emberi kapcsolatainkat. Mindenről azt gondoljuk, pótolható, mindenén átsiklunk, minden sekélyes, pusztán egyetlen dologról feledkezünk el, hogy biológiailag pulzálunk, élünk, és ezt nem fenyegeti senki, egyelőre. Ugyanakkor letiprunk másokat, megálázunk másokat, mi magunk is, szerintem naponta. Mellbevágó volt ez a döbbenetes felismerés. A Pacsirtavárat el kell olvasni!

B. L. A.

Fővárosi Örmény Klub

2008. július 17., csütörtök 17 óra

Budapest, Magyarok Háza, Bartók terem (V. kerület, Semmelweis u. 1-3. I. em.)

Műsor:

A székely gyors és az Őrház az 1000 éves határon – dokumentumfilmek bemutatója

Sebő Ödön: A halálraitélt zászlóalj – könyvbemutató

A filmeket és a könyvet bemutatja:

Szenttamássy Katalin és Dr. Speciár Attila

Rendezői: a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

2008. augusztus 21., csütörtök 17 óra

Műsor

Dukai Ditta etnológus: Képek az örmény gyümölcs kultúrából – vetített képes előadás

Rendezői: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Bálintné Kovács Júlia – Moldován Lajos

Adatok a magyarláposi örménymagyarokról

(24. rész)

Az elkövetkező részletek teljes egészében a Szatmárnémetiben élő *Moldován Lajos* tollából valók, és csak a folytonosság kedvéért szerepel szerzőként az én nevem is. Tehát átadom a „szót” a szerzőnek, aki valóságos családtörténettel gazdagítja ismereteinket.

A Moldovánok utódai

Első generáció: 1. *Moldován Tivadar*

2. *Moldován József*

3. *Moldován Ferenc*

4. *Moldován János*

5. *Moldován Anna*

6. *Moldován Péter*

1. ifjú *Moldován Tivadar* a Tivadaré.

Kolozsváron érettségizik a piaristáknál. Tisztviselő a magyarláposi pénzügynél 1944 őszéig. Központi utasításra menekíti a Pénzügyi levéltárat Egerbe. Állást kap az egi vágóhídon, mint főkönyvelő. Letelepszik és megnősül. Felesége özv. Erlach Amália. Felesége halála után Budapestre költözik nevelt lányaihoz, és ott is hunyt el.

2. 1. *Moldován Vilma* a Józsefé.

Kolozsváron végzi a tanítóképzőt. Állást vállal egy Nagybun nevű községben, majd 1940 után megpályáz egy igazgatói állást a Dunántúlon, és itt dolgozik nyugdíjazásáig. 1945-ben szállást biztosít elmenekült szü-leinek, addig, amíg 1947-ben visszatérnek Magyarláposra. 1967-ben meghalt, a dunántúli községben te-mették el.

2. ifj. *Moldován József* a Józsefé.

Kolozsváron érettségizik a piaristáknál. Beiratkozik a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem jogi karára, de anyagi okok miatt abban kell hagynia az egyetemi oktatást. Állást vállal Désen a pénzügynél.

1941-ben rá bízzák a „Trasia” cementgyár állami ellenőrzését, az állás 1946-ban megszűnik. Ezután állást vállal egy magán nagykereskedőnél, mint könyvelő. 1952-től a Mezőgazdasági Minisztérium Észak-Erdélyi megyéinek gazdasági ellenőre lesz, és itt dolgozik nyugdíjazásáig. Közben megnősül, két leánygyermek édesapja, mindkettő orvosi diplomát szerez, és Baróton helyezkednek el. 1994-ben Baróra költözik lányaihoz.

3. *Moldován Margit* a Józsefé.

Három éves háztartási és családtervezési tanfolyamot végez a Kolozsvári Központi Szállodában működő „Dezserandó Inté-zetben”. Az itt szerzett szabás-varrás tudás és diploma birtokában varrodát nyit Magyarláposon. Férjhez megy Tulics Ferenchez, gyermekük nem született.

4. *Moldován Marianna* a Józsefé.

Négy gimnáziumot végez Magyarláposon. 1942-ben férjhez megy Fischer Józsefhez, aki a Hungária vendéglő és kávéház bér-lője. Fiuk születik József, aki torna-tanár lesz Magyarláposon. Marianna elvált Fischer Józseftől és férjhez megy Beszter-cére. Második férje halála után haza költözik Magyarláposra a fiához, és ott is hal meg a 70-es évek végén.

3. *Moldován Ferenc* nem nősül meg, így utódai nincsenek.

4. 1. ifj. *Moldován János* a Jánosé.

1928-ban elemi iskoláit Erzsébetbányán kezdi, az állami, immár román tannyelvű

iskolában, de románul nem tud, így ismétlőre bukik. 1929–32 között Magyar-láposon, a Róm. Kath. elemiben végzi az első 4 osztályt. 1933–34-ben Nagybányán kezdi az első gimnáziumot, de ismétlőre bukik, mert még mindig nem tud románul.

1934–37 között Szatmáron a magyar gimnáziumban jó eredménnyel végzi el az első négy gimnáziumot, de Szatmárról távoznia kell, mert egy tanügy minisztériumi rendelet megtiltotta, hogy a nem magyar nevű diákok magyar, „állami” szubvencióval működő iskolában tanulhassanak. Márpedig a Moldován, az nem magyar név.

1938–41 között a gimnázium 5., 6., 7. osztályát a Kolozsvári Piarista Gimnáziumban végzi, majd a történelem tanárral konfliktusa támadt, mert az kijelentette, hogy a szegény sorsú magyar gyermekeknek azért nem jut hely a magyar gimnáziumokban, mert a helyeket a Kabdebóok, Moldovánok, Ajánok, Urmánczik foglalják el. 1941–42-es tanévben a dési gimnáziumban érettségizik. 1942-ben megkapja a katonai behívót. Alapképzés után tisztii iskolába küldik, és mint főhadnagyot a tordai frontra vezénylik, ahonnan „tervszerűen” vonulnak vissza Szolnokra, ahol fogságba kerül. 1947 őszén hazatér az orosz fogságból, ahol tökéletesen megtanul oroszul beszélni, írni, olvasni.

Alig két heti pihenő után berendelik a nagybányai pártközpontba, és felkérik, hogy orosz tudására való tekintettel legyen kapcsolattartó a Párt és az orosz katonai parancsnokság között. Elvállalja a munkát, amit 1949-ig végez, mert ekkor az orosz katonai parancsnokság megszűnik.

Közben párttagot csinálnak belőle, és mint ilyet kinevezik Szatmárra a megyei könyv- és írószervezés igazgatójává. 1951-ben leleplezik „burzszuly” száрма-

zását, és felmentik tisztességéből, kizárják a pártból. Esztergályos tanfolyamot végez az Unio gyárban. 1952-ben egy gyermekkori barátja Nagybányára hívja, a Bányai Igazgatóság tervező osztályára, műszaki rajzolóként. Közben nőstül, felvételizik, és magánúton, Déván elvégzi a Bánya Topográfiai fakultást, és a rajzasztalt kicseréli a topográfusi mesterességgel Felsőbányán. A felsőbányai bányában politikai elítéltek dolgoznak, közülük rendelik ki a „figuránsokat” akik a mérésnél segédkeznek. Ezek mindig cserélődnek, aszerint, hogy melyik szinten kell éppen méréseket végezni. Itt találkozik 20 év után *Dr. Jakab Antallal*, a volt piarista hittanatórával (a későbbi püspökkel B. K. J.), akinek cigarettát csempész be, mert ott az volt a valuta, amiért kenyeret lehetett venni. Közben 1956-ban Magyarországon leverik a forradalmat.

Felsőbányán a civileket, vajúrokat, robbantómestereket, mérnököket, topográfusokat, akik a rabokkal érintkeznek, beöltöztetik „szekuritátés” egyenruhába, megfelelő ranggal. Moldován János törzsfőhadnagyi rangot kap. Erdélyben is megkezdődik a bűnbakkeresés és találgatás. 1959 tavaszán Moldován Jánosnál is házkutatást tartanak, elviszik teljes könyvtárát, bélyeggyűjteményét, és letartoztatják. Két heti sötétzárka, tárgyalás. „Téves mérések, humánus bánásmód az osztályellenséggel”. Hét évi kényszermunka. A koronatanú az a gyermekkori jó barát, aki őt Bányára hívta.

Három és fél év után amnesztiával szabadul, és visszakérül a Bánya Igazgatósághoz, és folytatja ahol abba hagyta, egészen 1978-ig, nyugdíjba vonul-lásáig.

Egy leánya született, Györgyi.

2004-ben 83 éves korában hunyt el.

Folytatjuk

Erkedi Csaba

Szamosújvári búcsú 2008

Pünkösöd utáni negyedik szombaton került sor Szamosújváron a híres helyi örmény közösség hagyományos ünnepére, a Világosító Szent Gergelyre, amelyre a világ minden sarkából, így még Kanadából is érkeztek vendégek.

A régi Armenopolis összességében több száz idegent látott vendégül, a fontos eseményt az idén megtisztelte *Varujan Vosganian*, a Romániai Örmények Szövetségének elnöke is, aki már szinte törzsvendégnek számít a Kis-Szamos menti városban, és aki most is családotól érkezett az örmény városába.

Az örmény nagytemplomban tartott szentmisét *Szakács Endre* helybeli plébános celebrálta, a szentbeszédet pedig *Babóta Tibor* erzsébetvárosi lelkész tartotta. Utóbbi külön kitért Világosító Szent Gergely ünnepének jelentőségére, amelyet a szeretet ünnepeként emlegetett.

És ez így is van: Szamosújvár az elmúlt hét végén néhány órára a kisvárosból elszármazott örmények találko-

Világosító Szent Gergely búcsú kezdete Szamosújvárott

zóhelyévé változott, egymást üdvözölték a helybeliek, de a magyarországi küldöttségek tagjai is. Jelen volt a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületének több tagja, élen *dr. Issekutz Sarolta* elnökkel, és a magyarországi Örmény Kulturális Központ *Avanesian Alex* által irányított küldöttsége is. Mindnyájan jól érezték magukat az erdélyi kisvárosban, ahol az örmények hagyományos találkozója jóformán az egész város ünnepévé vált. *Esztegár János* főgondnok ezúttal is mindent megtett azért,

Pestiek és kolozsváriak a szeretetvendégségen

A Kirkósa család asztala a búcsú utáni szeretetvendégségen

hogy mindenki kellemes emlékekkel és élményekkel térjen haza; a szentmise során *Kirkósa Júlia* és *Molnár Mária* énekelt, orgonán, a tőle megszokott igényességgel, kísérte őket *Nits Péter*. A templom kórusa is kitétt magáért, a 12 tagú énekkar ismét elbűvölte a hallgatóságot.

A szamosújvári képgalériában népes közönség előtt megnyílt továbbá az „Örményország kincsei, titkok az Ararátról” elnevezésű kiállítás, amely szerves részként illeszkedett be az ün-

nepségsorozatba. Az eseményeket az örmény parókián szervezett, jól sikerült szeretetvendégség követte, ahol igazi élménybeszámolóknak lehettünk tanúi.

Az örmények ezúttal is bebizonyították, hogy egységes, jól összeforrott közösséget alkotnak, még akkor is, ha évente csak egyetlen alkalommal sikerül összegyűlniük.

(Szabadság)

Dr. Issekutz Sarolta átadja könyvét Szakács Endre plébánosnak a Világosító Szent Gergely búcsú utáni szeretetvendégségen. Középen Lengyel Zsuzsa

Zarándokok a templom előtt

Örmény kultúra hete 2008

Dr. Benedek Katalin

A színvonal kötelez...

Tisztelt hölgyeim és uraim, kedves ismerősök, barátok, rokonok! Örülök, hogy ismét köszönhetem önöket, ahogyan ezt megtettem már 1998-ban és 2000-ben. Annál is inkább, mert az a téma, ami észrevétlenül itt lebeg körülöttünk, nagyon is lényeges! Saját, magyarörmény közösségünket, a szűkebben vett helyit és a tágan értelmezett magyarországi közösséget érinti. Ne feledjük: az Örmény Kulturális Hét eseményeinek keretében „Örmény gyökerű képzőművészek” címen láthatunk itt kiállítást.

Ám, kezdjük kissé korábbról:

A több mint 300 éve sorsközösségben, rokoni közösségben élő magyarörmények egyedülállóan értékes és sokszínű kultúrát teremtettek. Sajátságos tény, hogy ahol őseink – tehát az Aniból származó örmények megjelentek árván, nyelv és haza nélkül, néhány évszázad alatt is konkrét jelzõnyomot hagytak.

Most hadd ne foglalkozzam a népcsoport beilleszkedésével, egyedi vonásaival, lényegesnek tartom megem-

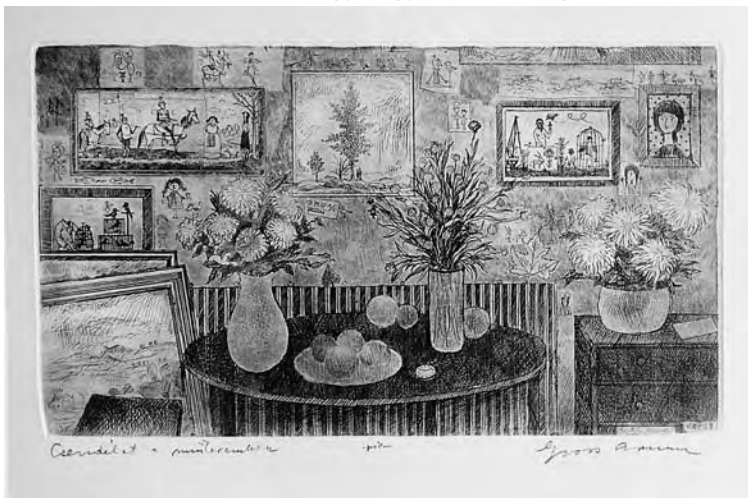
líteni e kisebbségnek egyik meghatározó, minőségi jellemzőjét: s ez az értékteremtés.

Az évszázadok folyamán hazánkban magyarörménnyé vált örménység intelligenciájával, fogékonyságával egy keskeny mezsgyén egyensúlyozott. Eredeti kultúráját úgy őrizte meg, hogy általa ugyanakkor a befogadó ország is gazdagodott.

Számtalan jeles személy tevékenysége bizonyítja, hogy tudásukat, rátermettségüket kamatoztatva a magyarság nemzetalkotó erejévé váltak.

A színvonal kötelez. Ez a látszólag egyszerű, mindennapi kijelentés azonban súlyos gondokat takar.

A színvonal kötelez... ha egy kisebb vagy nagyobb közösség szem előtt tart-

Gross Arnold: Csendélet a műteremben

Örmény kultúra hete 2008

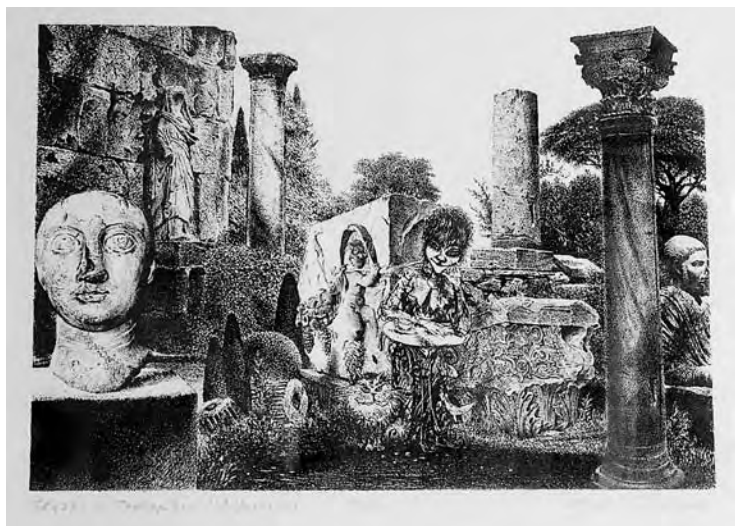
ja a színvonalat, ha lényegesnek tartja, hogy felfelé húzó, elgondolkodtató műveket bocsásson ki önmagából, akkor megbecsüli önmagát.

Ez érvényes a természettudományos tudományos igényű értekezéstől kezdve az irodalmi megnyilvánulásokon át a képzőművészetiig mindent!

Ezúttal, lévén szó kiállítás megnyitására, maradjunk a képzőművészetnél, ezen belül a magyarországi, még pontosabban a magyarörmény képzőművészeknél.

Sarokkőnek, kiinduló pontnak tarthatunk egy nevet: Hollósy Simon festésze nemzeti kincs, az összmagyar festészet egyik magaslata, és megújítója. Mindannyian tudjuk, hogy nem mindig lehet a legmagasabb szintet elvárni, tudjuk, hogy nem mindenki zseni. Nem lehet, nem is kell.

De a színvonal kötelez: ha az ember egy bizonyos gondolkodási szintnél alább adja, akkor hiába nevezi magát valamely közösséghez közelálló művésznek. Akkor nem művész, mert nem ábrázol, nem gondolkodik, és nem gondolkodtat.

Gyulai Líviusz: Teázás a Topkapiban – litográfia

A jelen kiállításon a következőt látjuk: *Bocsák Krisztina* olajképeket állít ki, látjuk például szülőföldjéről a Máramarosi templom című képet, kötődését jelzi az Örmény szemek.

Losonczy Lilla figyelmét, képzelőerjét a természet és a történelmi emlékek értelmezése ragadja meg. *Ecsmiadzin* vagy *Örmény rekviem* című képeiről eszünkbe jut, hogy 1999-es kiállítása megnyitóján *Hernádi Gyula* így zárta méltatását: „Losonczy Lilla tudja, mi a haza. Pontosan tudja. Ezek a tájak, ezek a házsorok a pusztulás ellen létező halhatatlanság időben mérhető, de időtlen bizonyítékai.”

Gopcsa Paula többféle technikát alkalmaz. Bemutatott munkái arról szólnak, hogy az őszinte, személyes élmény tükrözésére ma is van igény.

Örmény kultúra hete 2008

Elsősorban posztimpreszionista hagyományainkra alapoz. Elsősorban a szorosan vett örmény témájú Ararát képre gondolok. Monotípiája, a Szent György régi miniatűrök rajzvilágát idézi, míg a magyarörmény közösség életében oly nagy szerepet játszó Kádár Dániel portré realiztikus vonásokkal örökíti meg a régóta elhunyt apát-plébános egyéniségét.

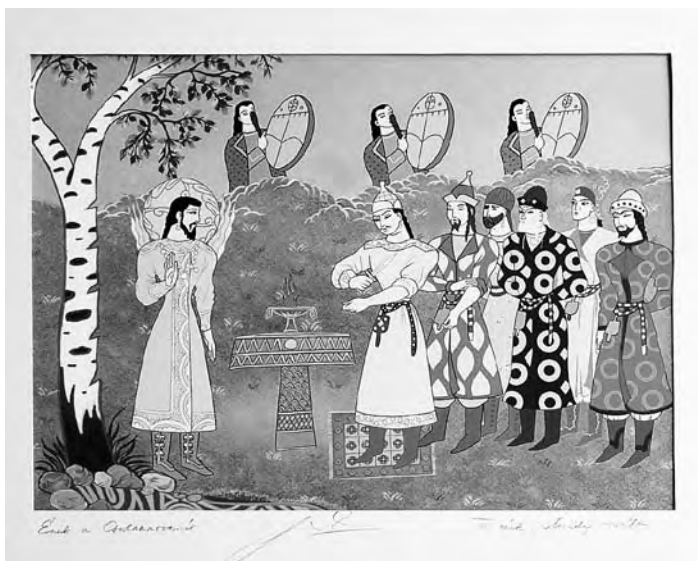
Gajzágó Donáta gyakorta mutat be bankjegy-szerű ábrázolásokat. Itt is láthatunk ilyet, amely a Lánchidat mutatja és többféle asszociációt kelt. Más, valóságghű ábrázolásai, mint például a felröppenő madár – nevezzük sirálynak – ugyancsak azt jelzi, hogy az ábrázolásmód képzettársításokat kelt, ezáltal válik többé, mint önmagában az ábrázolt látvány. Ugyanez állítható a kávéscsészére szegezett revolverről is: van benne valami irodalmi. Nekem például Franz Kafka.

Fábián Gyöngyvér csupa feszült érzelem. Kompozíciói egyszerűek, talán éppen ezért feszültséggel teltek. Az emberi alak rajzi megfogalmazása uralkodik képein. A védtelen magányosságban összezekuporodó alakjai

szinte megfogalmazhatatlan veszélyeket, problémákat tükröznek. A képeken alkalmazott színek szinte nem is színesítenek, csupán érezhetőbbé teszik az alakzatokat.

Megdöbbenünk a *Démon* című képe előtt, amelyen hatalmasra növekszik a címadó rémség... de igencsak érdemes megszemlélnünk azt is, amint egy törött alak küszködik önmagával, kőtömbök szorításában, vagyis: Emlékek közt...

Jankovics Marcellről igen nehéz úgy beszélni, mint par excellence képzőművészről. Nem mintha kevesebb lenne, hanem, mert alapvetően más. Végül is a képzőművészet egészen különleges ágának is mondhatjuk a sok-sok grafi-

Jankovics Marcell: *Ének a csodaszarvasról III. ének*
Mindig tovább

Örmény kultúra hete 2008

kai munkával készülő animációs filmeket. Ez a különleges terület igen kifejező, jó értelemben leegyszerűsített képi megközelítést követel. A képek ugyanis mozogni fognak, az alkotó művészek pedig hosszú képsorokon át a „figurában kell maradnia” – ahogyan azt a rajzfilmes szakmában mondják.

Az itt kiállított művek témája a magyar mondavilág. Közismert, vagy annak vélt alakokat, jeleneteket látunk tiszta, érthető megfogalmazásban. Jankovics Marcell kerüli a félreérthető túlábrázolást, a sallangokat – bizonyos, hogy ez nem csak az előbb említett technikai előéletéből származik.

Gyulai Líviuszról tudjuk, hogy büszke baróti, azaz háromszéki születésére. Itt kultúrtörténeti kalandozásaiból látunk kevéske ízelítőt. Grafikai ötletei egyszerre érzelmesek és humorosak. Történelmieket és szabadképzettársításokon alapulnak. Folyamatosan és tudatosan idézi a barokk megközelítést, amelyben ugyancsak tudatosan némi manierizmus vegyül. Litográfiái mesélnek, a szó legjobb értelmében: kultúrtörténeti érzékkel, tudással, összeggel tudunk vele teázni a Topkapi Szerájban, vagy bekukkanthatunk a nagymamák tengerpartjára, ahol lépten-nyomon történik valami: az egyik nagymama éppen a fürdőkabin előtt igazgatja hamiskás, kedvesen csíkos, ám oly erkölcsös dresszét, miközben nagypapának már csak a feje látszik ki a homokba ásottság alól... a másik oldalon ugyancsak életvidám kelletéssel vonul egy másik nagymama...

Robinson Crusoe-ról, aki elszánt szí-

getlakóként markolja muskétáját, már nem is beszélve...

Ha az előbb Gyulai Líviuszsal kapcsolatban a jóízű mesélést említettem, akkor mit mondhatnék *Gross Arnold* képeiről?

Arni bácsi hálistennek régóta már, hogy őszinte, felszabadító meséivel ébren tartja lelkünk simábbik felét és folyvást olyan tájképeket mutat nekünk, amelyek hívogatnak. Ránézünk *Gross Arnold* kertjeire és érezzük, tudjuk, hogy oda, azon az ösvényen el kell menni.

Rézkarcon hív minket Tordára, hív Pomázra és azonnal látjuk, hogy oda valóban érdemes elmenni. Arra a Tordára és arra a Pomázra, amelyet ő ábrázol.

A műfaj valóságos megújítója. Örüljünk tehát annak, hogy kedves, mindentudó mesélőként ő a lélek meséinek szép, múlhatatlan, belső világába hívogat. Személyes élményként, tőle hallott ars poeticája szerint: „Annyi baj, gond, bánat és szörnyűség vesz körül minket a világban, hogy azt nem szabad még a művészetbe is beengedni.”

Ezzel a hitvallással és képeinek segítségével vigyük tovább mindannyian azt is, amivel mondandómat kezdtem: a színvonal kötelez.

(Elhangzott az Örmény Kultúra Hete 2008 rendezvénysorozaton április 17-én az „Örmény gyökerű képzőművészek tárlata” – kiállítás megnyitóján, Budapesten, a Magyarok Háza Bartók termében)

Örmény kultúra hete 2008

Ajtony Gábor & Ajtony Zsuzsa

Gyökerek és hajtások: csíki örmény családok múltja és jelene

(2. rész)

A Császárs család

Első letelepedési helyük Kézdivásárhely (Kanta) volt, innen költöztek Szépvízre. Eredeti nevük *Chonthikar* volt, ami Száva Tibor szerint „király”-t, „császárs”-t jelentett. A szépvízi letelepedés után kezdték a Zakariás nevet is használni egyik ősiük keresztnéve után. A Császárs név Szépvízen is és Gyergyószentmiklóson is megjelenik az 1700-as évek végén, de valószínűleg maradtak Kantán is, a fennmaradt adatok szerint.

A városunkban élő Császárs család őse Császárs Károly volt, aki Gyergyószárhegyen született, több székelyföldi településen élt családjával, amelyben 4 gyermek született: Katalin, Jenő, József és Jolán. Ők és gyerekeik itt éltek és alapítottak családot. Jenő gyermekei Klára és Jenő, József utódai Károly és József, Jolánnak 3 lánya van: Katalin, Éva és Anikó. Katalin Magyarországon él, Éva és Anikó családjakkal itthon.

Császárs Károly egyik testvére Császárs Jolán, aki tanárnő volt, a múlt század elején a csíkszeredai Polgári Leányiskolában e sorok írója édesanyjának volt a tanára, az I. világháború előtt.

A Dajbukát család

Egyik ágának eredeti neve Agopsa volt. Szépvíztől származnak. Jelentős személyiségek voltak: Dajbukát Gerő és Dr. Dajbukát Jenő. Dajbukát Dávidnak 7 leánya volt, ezek közül Anna él itt lánya

Előadását tartja Ajtony Zsuzsa, a háttérben Bálintné Kovács Júlia

családjával. Unokáik szellemi foglalkozásúak.

A Dobribán család

A II. világháború utáni időkben élt itt Dobribán László ügyvéd, a 68-as megválasztáskor Dobribán Gábor telepedett le családjával, Gyergyószentmiklósról. Banktisztviselőként dolgozott nyugdíjazásáig.

A Fejér család

Csíkszépvíztől származik, ahol az anyakönyvekben még Péter Gergelyé családnéven szerepelnek az 1760-as bejegyzésekben. A Csíkszeredában élő utódok Fejér István és Fejér Miklós leszármazottai. Fejér István és Antalffy Katalin házasa-

Örmény kultúra hete 2008

ságából 14 gyermek született. A fiúk közül Csíkszeredában Fejér Antal (1854–1915) és Fejér Sándor(1858–1931) éltek.

Fejér Antal Csíkszépvízen született 1854 szeptember 17-én Fejér István és Antalfy Katalin hatodik gyermekeként. Elemi iskoláit Csíkszépvízen és Csíksomlyón, a középiskola alsó osztályait a csíksomlyói róm. Kat. Főgimnáziumban, a felsőbb osztályokat pedig Kolozsváron a piaristáknál végezte, ott is értetségizett 1874 júniusában. Felsőbb tanulmányait 1874–78 között a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Jog és Államtudományi Karán végezte. 1878-ban államvizsgázott, 1880-ban pedig a jogtudományok doktorává avatták. Kolozsváron, Marosvásárhelyen nyert ügyvédi gyakorlatot, az oklevél megszerzése után Csíkszeredában nyitott ügyvédi irodát 1882. május 1-én. „E perctől fogva szakadatlanul ügyvédi gyakorlatot folytatok”, írja önéletrajzában. Igen gazdag közéleti, társadalmi és vallási tevékenysége volt, így a somlyói ferencrendiek fősyndikusa, a Szent Szilveszter-rend lovagja és az Országgyűlés 1901–1905 közötti ülészakán a csíkkarcfalvi választókerületet képviselte. „Deák Ferenc elveit vallottam”, mondja. 1913-ban királyi tanácsossá nevezték ki.

1884-ben házasságot kötött a csíkszépvízi Száva Margittal, akivel „csendes és boldog családi életet éltek”, mely házasságból 10 gyermek született. 1915-ben halt meg, a csíksomlyói kegytemplom kriptájában van eltemetve. Gyermekei közül Gábor az I. vh.-ban hősi halált halt, másik három fiú: Kálmán, György és Emil Magyarországra távozott. Albert nevű fia, aki az aktív katonai pályát választotta, nem

tett esküt az új hatalomnak és ezért a civil életben kellett megélhetését biztosítania. Egyetlen lánya, Dóra, az én nagymamám volt.

Testvérei közül megemlítenédők:

Dr. Fejér Sándor ügyvéd

Az I. világháború előtt a közigazgatásban dolgozott és ő volt az 1920-as uralomváltás előtt Csíkvármegye utolsó alispánja. Családot itt alapított, felesége a csíkszépvízi Száva Katalin. Három lánya (Erzsébet, Mária és Ella) és egy fia (Béla) volt. A változás után az új hatalomnak nem tett esküt, előbb jogászként dolgozott, majd fiával együtt kereskedelmi tevékenységet folytatott.

Dr. Fejér Gerő, kanonok 1869 jan. 1.-én Szépvízen született Fejér István és Antalfy Katalin 12. gyermekeként. Elemi iskoláit szülőfalujában, a gimnázium 6. osztályát Csíksomlyón, a VII. És VIII. osztályt Gyulafehérváron végezte, majd a Budapesti Papnevelő Intézet hallgatója lett. 1891. július 15-én szentelték pappá Gyulafehérváron. 19 évig a gyulafehérvári gimnázium vallástanára volt és jelentős pozíciókat töltött be Majláth püspök mellett, majd a fiúnevelő intézet igazgatója lett. Papi, nevelői, oktatói munkája mellett számottevő irodalmi tevékenységet is kifejtett, közel 50 verse jelent meg, prózai írásai mintegy 25 folyóiratban láttak napvilágot, szentbeszédei pedig szépszámmú hallgatóság előtt váltak ismertté. Örmény tárgyú versfordításai a Szongott Kristóf által szerkesztett Armenia c. folyóiratban jelentek meg. Élete utolsó éveit Szépvízen töltötte és itt is halt meg 1958-ban. Emlékét márványtábla őrzi a volt és mostanra újjáépült örmény parókia falán.

Örmény kultúra hete 2008

Fejér Emanuel – Manó

Ő az említett házaspár harmadik gyermeke, született Csíkszépvízen 1849. február 17 – meghalt Sepsiszentgyörgyön 1910 október 17-én. Tiszteletbeli kanonok, kerületi esperes. Sepsiszentgyörgy hitközösségének 23 évig volt lelkipásztora. 1872-ben szentelték pappá. Előbb Marosvásárhelyen, majd 7 évig Kolozsváron volt káplán, későbbi püspöke Lönhárt Ferenc oldalán. 1888-ban került Sepsiszentgyörgyre, 1891-ben kerületi alesperes, majd 1908-ban tiszteletbeli kanonok lett a szentgyörgyiek Manó bácsija. Számos egyházi írása jelent meg a korabeli egyházi lapokban. Nevéhez fűződik a sepsiszentgyörgyi Szent József templom megnagyítása (1902), az általa megújított templomban helyezték nyugalomra, ahol sírját márványtábla őrzi.

Dr. Fejér Dávid

Baróton született 1851-ben. Szülei Fejér János és Császárné Anna. Középiszkoláit Csíksomlyón. Székelyudvarhelyen végezte, itt is érettségizett 1870-ben. Beiratkozott a budapesti orvosi egyetemre, de Bécsben avatták doktorrá. Gyakran megfordult nagybátyja, Császárné József gyergyószárhelyi otthonában. Kiváló tanulmányi eredményei miatt a kolozsvári egyetemre hívják tanársegédnek, ebben a minőségében 4 évig dolgozik. 1879-ben Ditrő község meghívja orvosnak, miközben borszéki fürdőorvosi feladatokat is ellát. 1883-ban Gyergyószentmiklós hívja meg orvosnak. Itt is éli le életének nagy részét, több mint 35 évet. Ezalatt igen gazdag orvosi, tudományos, népnevelői és szervezői tevékenységet folytatott. Arra törekedett, hogy a lakosság egészségügyi

viszonyain elemi szinten javítson. Kertjében nevelt és ápolt rózsák eladásából származó bevételeiből egy általa szervezett alapítványon keresztül szegény sorsú betegeknek segített. Orvosi szakkörökben időszzerű egészségügyi problémákkal foglalkozott. Jutott ideje arra is, hogy az Erdélyi Kárpát Egyesület természetjárását népszerűsítő munkájában is részt vegyen. 1916-ban halt meg Gyergyószentmiklóson, ott is temették el. A város utcát és kórházat nevezett el róla, szobrot állíttatott az emlékének.

A Fejér család másik ága ugyancsak Csíkszépvízről származik. Ők a Fejér Miklós utódai: Mária, Miklós és István, akik a város iparosításakor kerültek ide: Fejér László már 1952-ben letelepedett Csíkszeredában, ő előbb kereskedő, majd kisiparos lett. Beszélte az örmény nyelvet, mert pár évig a bécsi mechitaristáknál tanult. Gyermekei Gábor és Beáta.

A Kabdebó család

Marosvásárhelyről származik. 1948-tól Csíkszentgyörgyön élnek, ahol Kabdebó András jegyző, majd főkönyvelő volt. Édesanyja Fülöp Terézia tanítónő. 2 fiúk van, Csaba (1951) és András (1954). Utóbbi Csíkszentgyörgyön született, de az iparosítás korszakában Csíkszeredába költözött, itt alapított családot. Fia Lóránd (1979). Csabának 2 lánya van, Zsuzsanna (1976) és Ildikó (1980).

A Keresztes család

Az eredeti névvel kapcsolatosan itt is megoszlanak a vélemények. Szongott szerint a *Kehe*-ből lehet levezetni, Tarisznyás Márton szerint pedig a Keresztes a Kristóf magyar fordítása, mely a görög Krisztiánosz magyar megfelelője (azaz „Krisztus hordozója”). Az 1700-as évek

Örmény kultúra hete 2008

ből származó szamosújvári és erzsébetvárosi anyakönyvekben már szerepelnek Keresztes nevéük. A gyergyószentmiklósi templomtetetőben több sírfelirat is jelzi, hogy alattuk Keresztes nevű örmények hamvai nyugosznak. Városunkban Keresztes Antal állatorvos leszármazottai éltek: Keresztes Sándor, Keresztes Gábor, Keresztes János és Keresztes Ilona. Ma élő utódaik: Keresztes Gábor és családja. A Keresztes Ilona utódai között szerepel Beczásy György orvos és Beczásy Antal festőművész.

A Mánya család

Ósei Moldvából költöztek előbb Csíkszépvízre, onnan pedig Csíkrákosra, ahol főleg állathízlalással és mészárosággal foglalkoztak. A család eredeti neve a „Manuk” volt. A Mánya név az 1700-as években jelent meg az anyakönyvekben. A Csíkszeredában élő leszármazottak a sok ős közül Mánya Lászlóra emlékeznek, az ő unokájának a város központjában volt szép lakóháza. Az utódok Rákosról és Szépvízárról rajzottak ki belföldre és külföldre egyaránt. A városban napjainkban Mánya Gabriella, özv. Bogos Sándorné, Mánya Béla és Mánya Laura élnek. Gabriellának két gyermeke van, Zsolt és Zsuzsa, Béla gyermekei Szilárd és Loránd.

A Nuridzsány család

Szamosújvárról származik. Nuridzsány Márton (1878 Szamosújvár). Felesége Azbej Katalin. Az 1900-as évek elején családot alapított és családjával Csíkszeredában telepedett le. Jómódú kereskedő volt. 3 fia született: József, Márton és Andor. Márton és Andor családjakkal szintén itt éltek a városban. Márton leánya Beáta,

Andornak gyermekei Éva és András. Beáta és András családja szintén a városban él. Éva Magyarországra költözött.

A Pototzky család

A Pototzkyak Lengyelországból származnak. A 16–17. század folyamán telepedtek Erdélybe. Híres kereskedők, iparosok, mezőgazdasági és erdős területek tulajdonosai lesznek. Pototzky Alajos és neje utódai közül kiemelhető Jakab Ödönné született Pototzky Irma. Pototzky József (1905–1988) kereskedéssel foglalkozott. Ugyancsak ehhez a családhoz tartozott Pototzky Kristóf, aki I. világháborús sebesült volt, dohányáruda tulajdonos lett, fia Ödön Alajos (1922–2003) tisztviselő szintén itt élt családjával, leánya Mária családjával a városban lakik.

A színészet, mindennemű művészet, a futball és a sport pártolójaként ismert Pototzky Pál (1868–1945) három házzal is rendelkezett a Petőfi utcában. Öt gyermeke volt: Gyula, Jenő, Pál, Olga és Irma.

A városban még élő leszármazottak közül jelenleg csak két család viseli a Pototzky nevet: a nyugdíjas Pototzky László (1940), ifj. Pototzky László (1966) és családja. Csíkszeredában laknak és férjeik nevét viselik: Mezei Irma, született Pototzky, Bokor Katalin, született Pototzky, néhai Pototzky Ödön második felesége Czintos Sarolta, Keszler Magdolna, született Karda, Karda Kázmér (1913–2002) és Pototzky Irma (1914–1993) lánya.

(Elhangzott az Örmény Kultúra Hete 2008 rendezvénysorozaton április 19-én a „335 éve Magyarhonban” – erdélyi örmény közösségek konferenciáján, a Ferencvárosi Művelődési Központban) *Folytatjuk*

Örmény kultúra hete 2008

Bálintné Kovács Júlia

Örménymagyarok Mátyás király szülővárosában Kincses Kolozsváron és környékén, a reneszánsz év jegyében

(2., befejező rész.)

Azt már *Szongott Kristóftól* is tudjuk, hogy milyen nagy összeggel támogatták az első magyar állandó kőszínház felépítését Kolozsváron a szamosújvári örmények is, hát még a kolozsváriak, de a nagyközönség előtt kevésbé ismert tény, hogy az 1816-ban született *Korbuly Bogdán* földbirtokos évtizedekig volt a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa, ami azt jelenti, hogy anyagilag támogatta a Társulatot, és arról is gondoskodott, hogy állandó páholyt vásároljanak a tettezős örmény családok.

*Lomperdi Károly Bogdán
színházi intendáns*

Magyar nemesi előnevet -Lomperdi- és címet csak 1879-ben szerzett feleségével, *Bogdánffy Margittal* és Géza fiával, valamint *Ida* lányával együtt. Valószínű nemcsak intendánsi érdemeiért kapta, a nemességet, hanem vejenek nagybarcsai *Barcsay Domonkos* főrendi házi tagnak a közbenjárására.

Barcsai Domonkos nagy heccmájszter

Bálintné Kovács Júlia előadása elhangzott 2008. április 19-én, a „335 éve Magyar-honban” – erdélyi örmény közösségek konferenciáján, a Ferencvárosi Művelődési Központban

volt az apósa pénzén, nagy anyósboszszantó, számos anekdota maradt fenn viselt dolgairól.

Valamennyien a kolozsvári Házsongárdi temetőben lévő kriptában alusszák örök álmukat, a *Donogán* kripa szomszédságában.

Ezúttal egy kevésbé ismert adatot ismertettek.

A kolozsvári Sétatér kialakításának történetét *Kőváry László* az örményeket nagyra becsülő, - számukat az 1842-es statisztikájában 10 000-re tevő - jeles történész, egyben „sétatéri igazgató” tette közzé 1886-ban, „A kolozsvári Sétatér keletkezése és fejlődése” címmel.

Örmény kultúra hete 2008

Ebből megtudjuk, hogy 1837-ben a város lakossága afölötti örömeiben, hogy Ferdinánd főhercegnek nem sikerült a főkoronázást áthelyeznie Szebenbe, bált kívánt rendezni, ám a bál elmaradt (vagy a nagyböjtre való tekintettel, vagy azért, mert a város figyelmeztetést kapott, hogy ne ünnepeljen), és a költségekre begyűlt összeget a város felajánlotta egy sétahely alapítására. A polgárság szép összegekkel járult hozzá a reménylett bál költségeihez, majd a sétahely kialakításához. Néhány név az adakozók közül: *Pattanyus Antal*, *Nuridsány Antal*, a *Meskó* család és még sokan mások.

Arról is tudunk, hogy a tíz évig Kolozsváron élő, és különböző heti és napilapokat szerkesztő *Petelei István* milyen vehemesen harcolt Kolozsvár modern arculatának megteremtéséért, és az Erdélyi Irodalmi Társaság megalakításáért, amit 1888-ban el is ért.

2006. február 22-én a kolozsvári Bánffy palota egyik legszebb termében 150-nél is többen méltattuk őt is és Kolozsvár másik nagy örménymagyarját *Merza Gyulát* is a Mátyás Napok keretében az „Arménia ünnepén”.

Most mégis ki szeretném egészíteni azt a méltatást.

Szentimrei Jenőt, jeles erdélyi publicistánkat idézem, aki 1935-ben a kolozsvári „Ellenzék” hasábjain „*Mikszáth és Petelei*” címen, az akkor 25 éve elhunyt írókra emlékezett.

„...e huszonöt évből az utolsó tizenötben külön csoda is történik. Megvalósul Petelei álma, Erdélyben irodalmi élet sarjad ki a szinte semmiből.

Nekünk nincs semmi kifogásunk Mikszáth nagyságával szemben. (...) Azért sem tudjuk felelősségre vonni, mint mostani szemmel magyarországi méltatói teszik, hogy látta és nem mutatta, vagy látta, de nem akarta észrevenni nemzete vak rohanását a nagy örvény felé.

De amilyen jellemző Mikszáth az akkori és egy kicsit mindenkori Magyarországra, olyan élesen jellemző Petelei István az akkori és egy kicsit mindenkori Erdélyre.

Mikszáth a jó cimborá, a mulató pajtás, a kedves cinkos, az értelmes kártyapartner, a jóízű csevegő, aki lenézi kicsit a lenézendőket és tiszteletteljesen megvicceli a társadalmi rétegződésben fölötte uralkodókat. Petelei azonban felfele leckéztet, és lefele szánakozik. Petelei az *első magyar polgár-író*, aki a polgárral egy hús és egy vér. A pékkel, az asztalossal, a nyugdíjassal, a kistisztviselővel, a szatóccsal: a kenyérét nehéz robotban kereső kisemberrel, akinek a tisztas mesterség állította ki a nemeslevelét.

(...)A megcsúfoltakkal és megalázottakkal szolidáris ez az erdélyi író, nem a csúfoltakkal és kedélyeskedőkkel. Akik a maguk önértetére ször-

Örmény kultúra hete 2008

Petelei István író

Mi mindig kisemberek voltunk itt Erdélyben, szikarak, fájdalmat és szenvedést kutató szeműek, hogyha már segíteni nem tudunk, legalább osztozni igyekezünk kicsiny testvéreink kis és nagy fájdalmaiban. A gondtalan jókedvet nem a mi hegyeink közé plántálta el a sors. Olyan jó a magunk baját feledni és együtt nevetni a nevetető Mikszáth-tal. Kell nekünk ez az író, mint sebre a hűsítő ír. De a mienk, a belőlünk kinőtt, a velünk együtt érző, a minket igazán megértő és megmutatni tudó író mégis Petelei István volt és marad. Aki éppen azért nagy, amiért és amiben mi olyan szegények és kicsinyek vagyunk. Mikszáthhoz mulatni megyünk, ha kedvünk szottyan, de Peteleihez tanulni járunk, mert úgy érezzük, hogy henye és haszontalan tanulók voltunk, akik még mindig nem tanultunk eleget. Ezért bűnhödünk.”

nyen érzékenyek, de mintha hiányozna belőlük alegelemből tapintat, mikor a mások önértetének tisztelgésében tartásáról van szó. Különösen olyanokkal szemben, akik nem üthetnek vissza.

De térjünk vissza a 19. századvégi Kolozsvárra, ahol lapot szerkesztett és adott ki az ugyancsak örménymagyar *K. Papp Miklós*, aki könnyed stílusú tárcáival, történelmi tárgyú ismertetőivel nyerte meg olvasóit.

A neves újságíró 2000 Ft alapítványt tett abból a célból, hogy szegénysorsú diákoktat segítsen a beinduló Egyetemen.

Itt kell szót ejtenem a Korbuly család Kolozsváron élő második ágáról, mert jelentős szerepet játszottak a polgárosuló város életében. Az 1812-ben született apa *Korbuly Gergely* a Ko-

K. Papp Miklós
szerkesztő

kolozsvári Takarékpénztár R. T. alapító igazgatója volt, felesége is híres család lánya, *Vikol Anna*.

Kilenc gyermekük közül Irma lányuk először Tauffer Ferenczhez ment nőül, majd ennek korai halála után Petelei István felesége lett, József nevű fiuk az irodalomnak szenteli életét.

Korbuly József hírlapíró, színműíró, szerkesztő, lapalapító, Petőfi kutató... *Élet és Irodalom* címen is indított lapot, erről írtam már a Füzetekben színdarabjairól is. Petőfi múzeumot szervez, támogatja az ifjú tehetségeket, köztük Kovács Dezsőt, a Református Kollégi-

um majdani tanárát, aki aztán 35 évig igazgatta ezt a nagy múltú intézményt.

Kovács Dezső így állít emléket a Kolozsváron közkedvelt Korbuly Józsefnek.

AZ ÉJFÉLI PÁRBAJ

E történet aktív szereplői csendes emberek már. Az egyik Zilahi Kiss Béla volt, aki Június álnév alatt írta értékes történeti esszéit a budapesti lapokba. A másik Földesi Sándor, a lelkes színész és színigazgató, aki szintén ott nyugszik valamelyik falusi temetőben. Kedves, cigánytermészetű, vidám legény volt mind a kettő valaha, itt Kolozsvárt újságíróskodván és színészkedvén, jó barátságban is voltak. De mindkettejüknek az ereiben művészi temperamentum lobogott, s emiatt sokszor keményen összekülönböztek egymással, lepocskondiázván egymás dolgait ragyogóan színes metaforákkal. Különösen akkor lobogott haragos kedvük, ha pénz a zsebükben nem lobogott.

Közös barátjuk volt Korbuly József, az Erdélyi Híradó szerkesztője, aki szintén csendes ember már.

Egy zimankós decemberi éjjel zörgetnek a Korbuly József ablakán.

— Mi a baj? — kérdi az álmából felvert szerkesztő, kidugván a fejét az éjszakába.

— Én vagyok, Földesi Sándor — szólt egy mély indultól remegő hang az éjszakából. — Az a spanyol halálosan megsértett. Reggel párbajozom vele. Meg fogom ölni. Adj nekem ötven forintot, kell a párbajra. Nincs pénzem.

Korbulynak szíve is volt, pénze is volt. Adott neki, s nyugodt öntudattal feküdt vissza az ágyába.

Tíz perc múlva azonban örületes dörömbölésre riad fel. Zilahi Kiss Béla volt az ablak alatt.

— Én vagyok, Zilahi Kiss Béla — szólt a mély indultól remegő hang az éjszakából. — Az a dühöngő talián halálosan megsértett. Reggel meg fogom ölni. Adj nekem ötven pengőt, kell a párbajra.

— Nincs pénzed — szólt Korbuly József egyszerűen.

— Nincs — felelt az éjszaka.

Korbuly tehát bement, kaparászott, és kiadta neki is az „ötvenest“, s most már azzal a borús sejtelemmel feküdt vissza a párnák közé, hogy az egyik ötvenest a másik ötvenese keresztül fogja lógni. Annak vége.

Azonban csalódása a legszörnyebb lett.

Most már Földesinek is volt pénze, Zilahinak is volt pénze. És ha nekik pénzük volt, kedvük is volt. És ha kedvük volt, akkor minek törtek volna egymás életére. Elmulatták tehát a Korbuly József két ötvenest, s miközben elmulatták, testvéri szeretettel kibékültek, és reggel a régi barátsággal, de az ötvenesek nélkül állítottak be Korbuly Jósikához.

Örmény kultúra hete 2008

És szóljunk a 20. századról is. A Kolozsváron született, de emigrációba kényszerült neves író Cs. Szabó László „a nyomozás” című könyvében (Utítárs kiadó, Oslo-Bécs, 1966) így vall szülővárosáról a Lázrózsák című 1954-ben írott versében (illetve prózájában – lásd 55. oldal).

Nem véletlen, hogy negyven év távlatából is örmény nevek jutnak eszébe Cs. Szabó Lászlónak, ha Kolozsvárra gondol, hiszen Merza Gyula szerint a 20. század eleji Kolozsváron 1000 örmény gyökerű polgár élt.

Ezt bizonyítja a *Kolozsvári Mátyás Király Naptár az 1910-ik közönséges évre Tiszti címtárral*.

Ebből a címtárból természetesen kevés kivétellel csak az apai ágon örménygyökerű tisztviselőket ismerhetjük fel, de ez is sokatmondó.

Kolozsvár sz. kir város Tanácsa 1910-ben: polgármester helyettes *Vikol Kálmán*, egyben Ő az árvaszék elnöke, valamint az Erdélyi Bank és Takarékpénztár Részvénytársaság Felügyelő Bizottságának egyik tagja a 4 közül. (Felesége Kabdebo Irma.)

Tiszti főügyész *Óvári Elemér dr.* ügyvéd. Az ő édesanyja *Vikol Polixénia*. (1944-ben az egész családot kiirtják...)

A Rendőrség kötelékében találjuk kertületi kapitányi beosztásban *iff. Czetz Jánost*, aki valószínűleg a Czetz féle temetkezési vállalkozó családjához tartozhatott, a híres Rhédey ház földszintjén volt az üzletük. Ebben a házban lakott Issekutz Hugó egyetemi tanár is a családjával.

Adótiszt volt *Szenkovics Jenő*, számgyakorok *Keresztes József*. (Lehet, hogy miután kitanulta az adózás fortélyait ő működtette

Lázrózsák

A láz lemart egy éjjel negyven évet,
gyermekké visszaváltam
s beszólitott bolyongó fényjelekkel
elvesztett régi váram.

Amíg velőmig csillagzott a sebhely,
festett a képzelet
mint holt nagyúrnak túlvilági útra
máltamból képeket,

a hosszúhaju Görögtemplom utcát,
ahonnan nincs kiút
(óhítá papja Gyertyaszentelőre
ott fog egy kisfiút).

székelyt a bakon, románt süvegével,
fejszével a cigányt
s a lovas szoknyák tatár vonulását
Kalotaszeg iránt.

Szapudva teknőjére dől a gőzben
györgyfalvi szép leány,
bojtot viselt a káplár vőlegénye
vasárnap délután

s a biczka hosszú volt a pántlikáért
minden vasárnap éjjel,
lépésben jött Hőstát felől a mentő
egy halálkölő legénnyel.

A Farkas utcán Káldy hógolyókkal
Károli megdobálja,
pár jó hegyes követ kevert a dogma
e hírvalló csatákba.

Akoncz Lepage Gibbon és Blasini
Donogán Trandafir:
egy kéz a falra örmény tussacettel
nagy cégtáblákat ír,

lefesti majd a Szamos-közi öntést
— bivalyok úsztak ott —
s a karácsonyfát, mely az angyal vállán
bevert egy ablakot...

vagy nagytata s a három fia lopta
haza, míg térdpelt
a kisgyerek? Hallgat minden titokról
a házsongárdi kert.

Csak állt az éj, csak járt a kín a csontbun
s agyamban tiz pöröly...
de szépet láttam múló keresztfámon,
ó krisztusi gyönyör!

(1954)

(Cs. Szabó László írása az 55. oldalon)

Örmény kultúra hete 2008

a kávéházat a Szentegyház utcában, a mai Agapé szállodával-vendéglővel szemben. A névsor hosszú, most nincsen idő mindet felsorolni, de idézek még néhány jellemző adatot, amely magyarázatát adhatja miért nevezték a kolozsvári törvényszéket „Örményszék”-nek. A Vármegye királyi ítélőtáblájának tagja *dr. Ákontz János*, ítélőtáblai bírák: *dr. Issekutz Gyula*, irodaigazgatók *Csákány István, Móricz Márton, Begidsán Tivadar*.

Ügyvédi kamara: Tiszteletbeli elnök: *Dobál Antal*. Titkár: *Papp József dr.* Pénztárnok: *Novák István dr.*, kolozsvári tagok: *Bogdán Péter dr., Dobál Antal dr., Dobál Ferenc dr., Gabányi Imre dr., Gajzágó Miklós dr., Lászlóffy István dr., Lengyel Kristóf dr., Lukácsi József dr., Novák István dr., Ötvös Lajos dr., Óvári Elemér dr., Tutsek Sándor dr., Zabulik László dr.*

Most pedig a kolozsvári műemlék épületek listájából idézek, és a Főtéren lévő valaha örmény tulajdonú házakból néhányat be is mutatok.

Vertán ház	Unió utca 15.
Merza-ház	Unió utca 23.
Dobál-ház	Király utca 19., Deák Ferenc u. 4.
Korbuly-ház	Minorita utca 21.
Csiki-ház	Minorita utca 18.
Pattantyus-ház	Minorita utca 33.
Szábel agmenház	Vár utca 8.

(Keresztes Zoltán után nemrégén írt róla Murádin János Kristóf fiatal történész, Jenő fia)

Bogdánffy-ház Avram Iancu 1.
(, Az öreg házzal szemben állott a régi emeletes sarokház, melyhez ma a Vargák egykori bástyája is tartozik. Bogdánffy Antal kereskedő (1758-1841) csak 1811-ben

vette meg a várostól. Ő építtette oda azt az emeletes házat, melyben a régi Kolozsvár nem egy kedves érdekes bálja zajlott le, főleg addig, míg el nem készült a városi Vigadó (Redut)” Kelemen Lajos: Művészet-történeti tanulmányok. Kriterion Bukarest, 1982.)

Simai ház

Főtér 3.

A szakirodalom a városháza utáni épületet említi Simai-házként, a telexkönyv felvételekor, 1869-ben a 3. sz. volt a „Simai Lukács” tulajdona, utána Incze Miklós dr. háza következett (4 sz.) majd Ákontz Istváné, amelynek feliratából tudjuk, hogy korábban a Filstch Lőrincé volt.

Filstich-Ákontz-ház Főtér 5.

Pataki-Wolff-ház Főtér 6.

(Ugyanis Pataki Dániel főorvos házát utóbb Wolff János gyógyszerész vette meg.)

Tauffer-ház Főtér 18.

Jósika-Vikol-ház Egyetem u. 6.

Zárszavam a bizakodásé. Ma is vannak reneszánsz ember örménymagyarok Kolozsváron. Talán a Murádin Családot említeném legegelször, mert remélem, Kristóf elkötelezi magát a kutatásra. Ott a Jakabffy alapítvány, akikkel Kovács Bálintnak is jó kapcsolatai vannak, de ott van helyi magyar TV igazgatója Kostyák Alpár, akire mindig számíthatunk, akár csak a Kirkósa lányokra és Családjaikra, és ott vagyunk még sokan mások.

MÁTYÁS MÉG VIGYÁZ KOLOZSVÁRRA!

Örmény kultúra hete 2008

Képes visszapillantás

Az április 17-i sajtótájékoztatón a Magyarok Háza Bartók termében Szongoth Gábor, Szenttamásy Katalin, dr. Issekutz Sarolta és Heim Pál

Április 21-én a Pestújhelyi Közösségi Házban Katona Tamás történész előadást tart az Örmény Genocídium 93. évfordulója alkalmából rendezett emlékműsoron

Április 23-án a Magyar Kultúra Alapítvány Dísztermében Alex Száva: Ó barátom – Ov paregam erdélyi örmény népdalok – CD lemez bemutató hangversenyén a zenekar: Csörsz Rumen István, Száva Alex és Móser Ádám

Örmény kultúra hete 2008

Április 23-án a Magyar Kultúra Alapítvány Dísztermében dr. Issekutz Sarolta bemutatja Beder Tibor író *és Megidézett múlt* című könyvét

Április 24-én Budapesten, a Március 15-e téren Anahit Tovmassian virágot helyez el az Örmény Köztársaság Nagykövetsége nevében az örmény Keresztkőnél

Dr. Issekutz Sarolta, a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, és Heim Pál elnökhelyettes főhajtása az örmény Keresztkőnél

Örmény kultúra hete 2008

Lászlóffy Aladár

A Muszadag negyven megtestesülése

Az Úrnak negyven napra volt szüksége a Vízözön felduzzasztásához. A török leszámolásnak negyven napra volt szüksége néhány hegyi falu hirosimájához. Az egész önmagává tornyosulva Muszadag jelképrendszerévé tapad. Muszadagnak immár a negyvenes a legkisebb közös többszöröse. Mindezt magával ragadja egy többszáz esztendő s mítoszba, mely tovább osztható a maga szerepkörei szerint. Igen, itt szerepkörök vannak. Pontosan körülírva. Hála az ideológiáknak, a politikai élet mocskos működésének hála. Oly korban élünk, ahol minden mindennel összefügg, egy kettészakadt magyar faluvég mitikus ázsiákra rímel. Egy kettészakadt magyar falu éppen úgy megtestesíti a mitikus örményírtást, mint a török birodalom mára földre szakadt

hamvai. Így függ össze *Bornemissza Gergő* és Tibet, Kína és a Héttoronyba zárt fenyegető végzet. Egy kettészakadt, sokbaszakadt, többször megszakadt történelem fonja a hálóját, szövö a forgatókönyvét egy nép köré, több nép köré, több táj köré, mivelhogy határozott szerepkörök vannak. Ezen a világon sehol nem egyetlen nép vérebe csobbant bele a fasizmus medvetalpa, a kommunizmus medvetalpa, a szuronyos katonák medvetalpa. A szerepkörök pedig sehol meg nem szakadnak, méghogyha mára, az új évezred elejére felhangzik is erőtellenül a kiáltás: hagyják a dagadt hazát másra, engem az élő embert vigyenek fel a padlásra. De a pincében vagy a padláson, a világ tetején, vagy a selyemút boldog oázisaiban ugyanott

lyukadunk ki. A sorsal nem lehet a végtelenségig bujócskázni, mert hát miért is szól a harang? Mi meddig belügy? És honnan kezdve az emberiség sorskérdése, külügye? Hol kezdődik a tabu még a legeslegújabb felmelegedett időrendszerben is. Amikor a gazdasági érdek felülmúlja az emberi jogokat. Ott mindig megszólal a csengő, a kolomp, a jó pász-

Április 24-én az Örmény Genocídium emlékestjén az Uránia Filmszínház színpadán Harmath Kálmán, Wertán Zsoltné, Zakariás Enikő és Lászlóffy Aladár Kossuth-díjas író

Örmény kultúra hete 2008

tor hangja és harangja, avagy ki megy vissza az elveszett juhokért Qumránba, Tibetbe, Rómába, a Muszadagra. A jó pásztor nem hagyhatja Magyarországot, 56-ot, Tibetet, mert az elfelejtett vagy elfojtott kiáltás időnként körbefut a világon. Az Európai Unió megint túl keveset fog, miközben úgy érzi, hogy többet markol. Itáliában most 148 párt áll a startnál. Valaha elég volt egyetlen légió. Minél nagyobbat akar fogni az új világ, annál kevesebbet ment meg. Végül a jut is – marad is gesztusok végén a gyökereket engedi ki a kézből, hogy újabb szélrohamok, barbár betörések kergethessék fel a fára, a Muszadagra. Termopülé, Csernobil, a lélek Sztálingrádjai, a lélek Hitlergrádjai, a roncsolódó önfeladó derivátumok nem veszik észre, hogy nem egyenletes emberkeveréket, hanem rabszolga tömeget alakítanak engedelemből. Ezért soha nem egy Törökországgal áll szemben a Muszadag, nem egy szovjet géppuskával Magyarország, nem egy Tibettel Kína. Az ember az egyetlen önpusztító lény a fajok túlélésére berendezett nagy eleven forgatagában. Ehhez az etikus kiváltsághoz éppen az értelme segítette hozzá, amennyiben intézményesítette az önpusztítást: önvédelemből. Az emberi nem érdekében az egyedek ellen emelt kritériumokkal. Különben mi lett volna végig az irtók keze ügyében? Egyre ravaszabb és hatékonyabb törvények lépnek fel egymás ellen, csupa nemes és pozitív céllal. Elhárítandó egy már nem a természet, hanem önmaga felől is fenyegető veszélyt. Ám egyre jobban belefeledkezve, elsodródva az eredeti állapottól. Mindent ki kel-

lett próbálni önpusztításra is. Jogot, választ, ideológiát, kultúrát, nyelvet. Igazság úgysem lesz soha. Káin elég nyíltan küldte fel Ábelt a Muszadagra. „Afrika anyánk, szeretnénk tudni, hogy vagy?” kérdi az Amerikába hurcolt ükunoka. És majd a Földről is egyre inkább ilyen távlatból lehet nosztalgiázni. Közben a horvát főúr mellett két örmény főúr is felkiáltott: „Ne bánts a magyart!” Igazság pedig úgysem lesz, fakad ki a világháborúkat, világfogyolytáborokat, világmuszadagokat átélt vidéki rokonom, a kisebbségi lét veteránja. S mi az igazság? Sóhajtom mélabúsan, ami ebben a kontextusban csak helyeslésnek, rábólintásnak, záróakkordnak készül. Dehogyan számít válaszra. De éppen ettől, ahogy ott ülünk, mint obsitosok a nagyabonyi kocsmában már negyven éve, négyezer éve, megkérdezheti valaki, hogy aki erősebb ne engedje bántani a gyengébbet, mert nem engedi az Isten, az ENSZ, valaki Muszadag fölött. De nem vagyok annyira borúlátó, hogy ilyesmivel átkozódjam, se annyira optimista, hogy higgyek az emberekben, Jézusok és Beethovenek után, Bolyaik és Einsteinek ismeretében. Az lesz, amíg lehet, ami volt. Nem leszünk híjjával se katarzisznak, se kiontott vérnek. A jóízú éldegélés következik ezután is. Himnikus. Ocsmány. Emberi. Milyen csodálatos azoknak, akik éppen soron következnek.

(Elhangzott az Örmény Kultúra Hete április 24-i Örmény Genocídium emléknapon tartott megemlékezésen az Uránia Filmszínházban)

Örmény kultúra hete 2008

Éljen a Szabadság!

Az Örmény Kultúra Hete rendezvény-sorozatán 2008. április 22-én mutatta be a Budapesti Kamaraszínház Ericsson Stúdió Nelly Shahnazaryan *Keresztút* című darabját.

Május 26-án ismét játszották a darabot, amelyet a bemutatótól nagy érdeklődés kísért.

A *Keresztút* hősei igazi vesztesek. A rendszerváltozás vesztesei. A régi-új világ gátlástalan urai: a legalizált privatizációban meggazdagodott tolvajok és erkölcstelen senkiháziak csürhéje a tovább masírozni akaró birodalom bakancs-szögei. De hát az széthullott: az a birodalom, lesz-e új? Jereván körterét új tankok övezik. „Védik” e lelakott,

nyomorba döntött szegény kis országot. Elvtársak már nincsenek, igaz, urak még úgysem.

De új a bank és új a tank. A hős férje házából menekül Oroszországba. Halott anyja kutyák martaléka lett volna, ha menyé, Teréz el nem temeti. Kölcsön-pénzből, saját házában.

Mi vár még ránk és Rátok, Teréz, ott a „messziségben”? Miben bízhatok, kinek hihetsz Teréz, te Örmény Anyácska? Népedben és önmagadban, azt mondom én. Higy népednek ősi erkölcsében, múltjában és jövőjében!

Szegény, szegény Teréz!

Szőke István
rendező

A Keresztútról

A monodráma főszereplője:
Várady Mária színművész
Fotó: Harry Balabanian

Az Örmény Kultúra Hete adott lehetőséget a Nelly Shahnazaryan *Keresztút* című monodráájának bemutatására. A kortárs jereváni örmény szerző életünk sebeit nyitja föl; azért, hogy meggyógyítson bennünket. „Emberi, nagyon is emberi” mű, melynek felfedezésében segített *Szőke István* rendező, Jászay-díjas művész, *Kerényi József* díszlettervező, Kossuth-díjas művész, *Fekete Mária* jelmeztervező. Kitűnő partnert kaptam a rendezőasszisztens *Máté Krisztián* személyében, aki a „túli világ” felől érkezik a nagyon is reális örmény kis házba.

Öröm számomra, hogy ezzel az anyaggal foglalkozhattam, a sors kijelölte számomra ezt az utat – *Keresztutat*, és én járhattam ezen az úton.

Ezúton mondunk köszönetet az előadás minden támogatójának!

Várady Mária

Dukai Ditta

Az örmények mindennapi kenyerere: a lavas¹

(1. rész)

Aki ma Örményországba utazik, és ott lehetősége nyílik bepillantani a falusi élet mindennapjaiba, bizonyára elgondolkodik azon, miként maradhatott fenn hathétezer éven keresztül *egy-egy* olyan archaikus eljárás, mint a szőlőmustnak a lábbal való kitaposása a kamra földjén, a magvagnak kőedényben, kővel való törése, vagy akár a földbeépített agyagtűzhelyekben a kenyérsütés. Ezek az eljárások már az előtt ismertek voltak Kis-Ázsia keleti felén, hogy az armeni törzs Kr. e. 1200 körül letelepedett, és bekapcsolódott az akkor már évezredek óta virágzó elő-ázsiai kultúrába. Az örmény nép egyike azon népeknek, amelyek ezt a kultúrát átörökítették. Írásom mégsem azt kutatja, hogy ez miképpen volt lehetséges, nem a korai időszak gyakorlatával foglalkozik, hanem azt mutatja be, hogy a 19-20. századi örmény népi gyakorlatban hogyan őrződött meg a Gábori Miklós ősrégész által találóan „élő régészetnek” nevezett lepénykenyér, a *lavas* készítése. Milyen örmény vonásokkal jellemezhetjük a kenyeret övező tiszteletet és a hozzá fűződő szokások, hiedelmek rendszerét?² Régészeti leletek tanúsága szerint a Kr. e. 9-4. évezredben Elő-Ázsia népei kezdték el elsőként termesztani és nemesíteni a búzaféléket (közönséges búza, alakor, tönke) és az árpát. A térség jelenlegi népeinek táplálkozáskultúrájában ez a vezető szerep a gabonamagvak előkészítésének sokféleségében és a kenyérfajták gazdag választékában tükröződik. A gabonaételek régi hagyományát az örmény nyelv *hac* szavának három fő

jelentése őrzi. A szót napjainkban leszűkült jelentésében leginkább „kenyér” értelemben használják. A régi nyelvben és a nyelvjárásokban azonban a *hac* szóval jelölik az emberiség fő eledelét, a gabonaféléket is, valamint azok minden feldolgozott és feldolgozatlan formáját: a kalászt, a gabonamagvakat, a lisztet és a tésztát. Legrégebbi jelentése még ennél is szélesebb volt: „eledelt, ételt” jelölt. Ez él tovább az „enni” ige *hac utel* alakjában, és a „fogadás, bankett” örmény megfelelőjében, a *hackerujt* szóban (szó szerinti jelentése: „ételevés”).³ Az örmények legfontosabb gabonaféléje a búza, az árpa és a köles volt. Amerika felfedezése után elsősorban a hegyvidékeken a kukorica is meghonosodott, de a táplálkozáskultúrában betöltött szerepe máig eltörpül a gabonafélék mellett. A kenyeret búzából és árpából sütötték. Búzája minden évben azonban csak a gazdagabb örmény családoknak volt, a szegényeknek meg kellett elégedniük a köles vagy árpakenyérrel. A liszthez kevert főtt burgonyával készült kenyereket az örmény közvélemény nem becsüli sokra.⁴ Inkább a mindennapokat gyakran megzavaró háborúk, a portyázó hadak fosztogatásai, a messzi vidékekre történő áttelepítések magyarázzák, hogy termékeny években is burgonyával kellett kiegészíteni kenyerüket.

A 19-20. századi örmény népi gyakorlatban alapvetően kétfajta kenyeret sütöttek: néhány milliméter vékonyságú *lavast* és pár centiméter magasságú lepénykenyeret. E két kenyérfajtát a magyar szakirodalom egységesen a „le-

pénykenyér” elnevezéssel illeti. Ezek közös tulajdonsága, hogy lapos, eredetileg erjesztetlen kenyerek. A természeti adottságok és a tűzelőberendezések típusa határozta meg, hogy a 19-20. századra melyik kenyérfajta vált uralkodóvá az egyes vidékeken. A Grúziával határos, erdőkben gazdag területeken (Lorri, Tavus megye) a különféle erjesztett és erjesztetlen kenyereket (*purni*, *caulik*, *matnakas*) kemencében sütötték. Az örmény nyelvterület nagyobb részén azonban lavast sütöttek. Nem véletlen tehát, hogy a lavas a legismertebb és legkedveltebb örmény kenyérféle, s mára az ország turisztikai szimbólumává vált immár. Az örmény lavas 2-3 mm vékony, ovális alakú lepény, szélessége 50-60 cm, hosszúsága elérheti az egy métert is, súlya negyed kilónál nem több. Ilyen formájú kenyereket kizárólag *tonírban* sütnek.⁵

A tonír

A tonír földbevájt, 40-60 cm széles és másfél méter mély, agyagból készült tűzhely. A Kaukázustól délre elterülő hegyvidéken a Kr. e. 3-2. évezredből (bronzkori Licsaseni kultúra) származó tonírok igazolják a lavas készítésének évezredes múltját.⁶ A középkori örmény városok (Artasat, Dvin) régészeti lelőhelyein talált tonírok arra utalnak, hogy az örmények a középkoron keresztül megőrizve örökítették át a gyakorlatot.⁷ A tonír a hagyományos örmény lakóház központi lakószobájának, az úgynevezett *tonírháznak* (*tonratun*) vagy *füstösháznak* (*ckhatun*) a közepén helyezkedett el. Felette a füstlyukat gerendavázis kupolaszerkezettel alakították ki a szoba tetőszerkezetében. Később a paraszti lakóház növekedésével a tonír és vele együtt a kenyérsütés külön bejá-

ratú tonírházba került, amely nem funkcionált többé lakószobaként. Ma sok helyen a tonírt az udvaron találjuk, a ház vagy a kerítés fala mellé épített tető alatt kialakított tágas kenyérsütő helyen.

A 19. század végén a tonír készítése specialista asszonyok feladata volt. Agyagból és homokból formázták meg a tonír testét, amelyet több gyűrűből állítottak össze. Fizetségképpen néhány zsák búzát kaptak. Ez a gyakorlat változatlan formában az 1970-es évekig fennmaradt Örményország agyagban gazdag területein. Az Osakan és Jeghegnadzor környéki tonírkészítő asszonyok, akik 30-40 éve saját tonírjukat még maguk készítették, az agyagba kecske szőrét is beledolgozták, hogy az agyag összeálljon, és égetéskor ne repedjen meg. Az agyagtestet a gödörben készítették el több nap alatt, mert meg kellett várni, hogy az alsóbb gyűrűk megszikkadjanak. A formázás pusztá kézzel történt, az agyag felületének elsimítására kerekre hajlított vesszőt vagy nagyobbacska sima, kerek kavicsot használtak. Akiégetéskor fával vagy szárított marhatrágyával nagy tüzet raktak az agyagedényben és körülötte. A tonír fedésére gyakran díszes agyag- vagy fémfedő szolgált; korábban nem volt füstelvezetése, föld alatt kiépített kéményt csak a 20. században kapott. Napjainkban, ahogy a régi tonírok elrongálódnak, felújításukhoz már nem tonírkészítő asszonyokat hívnak: az 1960-70-as évektől kezdve előregyártott agyagtesteket vesznek, és azokat helyezik el a régi tonír helyére. A századforduló éveiben még szokás volt, hogy a pap szenteltvízzel áldotta meg az elkészült tonírt. Karabahban mézet is kent a falára. A szokásban a megszentelés nemcsak a létrehozott új tüzelő számára ad védelmet, hanem az

örmény néphit földben tanyázó gonosz szellemeitől is megóvjá a földbe ültetett tonírt. A 20. század második felében a vallásos szokások már elhalványultak az új torúr avatásán, de a nap kiemelt ünnepi jelentősége megmaradt. Jelpine faluban nagy mulatságot rendeztek aznap, rendszerint 10–12 gatát sütöttek, és a kötelező bőségbiztosító jókívánságok sem maradhattak el.

Napjainkra már alig maradt nyoma a tűzhely – s így a tonír – kitüntetett tiszteletének, amelynek – feltehetően a közeli tűzkultusz hatására – még a századforduló éveiben is gyönyörű példáit lehetett megfigyelni az örmény néphitben. A 20. század végén élő hagyományként számoltak be arról, hogy egyes falvakban az ifjú párt a falu egy-egy nagy becsben tartott családjának házában a tonír előtt adták össze. Ezek a tonírok a közösség számára is szent helynek számítottak, mert a legtöbb esetben nem volt templom a faluban. Az esküvői szertartást akkor is a tonír körül tarthatták, ha aznap halotti szertartást végeztek a templomban; ha az összeházasulandók özvegyek voltak, vagy valamelyikük még nem lépett az eladókorúak sorába; illetve ha a menyasszony már nem volt szűz. Néhol (például Vaszpurakan tartományban – a Van-tó és az Urmia-tó között) keresztelőt is tartottak a tonír körül.” Általánosan elterjedt volt az a szokás, hogy a menyasszony nemcsak szüleitől búcsúzott el, hanem a tonírt háromszor vagy hétszer körbejárva, majd megcsókolva, szimbolikusan a szülői háztól is búcsút vett. A vőlegény házában ugyanez a jelenet megismétlődött, de már a vőlegénnyel együtt, és az új családba történő befogadás jele volt. A tonír szentségét igazolja az a szokás is, amit Taron vidékén (történeti-néprajzi tájegység a

Van-tó nyugati partján) jegyezték le a századforduló éveiben: ha az asszonynak sok teje volt, akkor hitük szerint a felesleget csak a tonír hamujába fejthette le, máskülönben elapadt volna a teje.

A tonír előnye más ’sütőalkalmazásokkal szemben az, hogy fűtése nagyon olcsó: a régi falusi háztartásokban mindenhol előforduló szárított marhatrágyával, vagy az erdőn gyűjtött rőzsével, de általában minden, a háztartásban kidozásra szánt, elégethető anyaggal tüzelhetnek benne. Tűzifára jóformán nincs is szükség, ami megmagyarázhatja a tonír széles körű elterjedését az erdős területekben szegény Örményországban. A tonír működési elve a boglyakemencéhez hasonlóan abban áll, hogy nagy lánggal égő tüzet raknak benne, és amikor a tüzelő elégett, a tonír fala jól felforrósodott, akkor kezdik el a lavas sütését.

Kenyérsütés

A kenyérsütés a ház legidősebb asszonyának a feladata volt, és menyei kötelesek voltak neki segíteni, hiszen az örmény nagycsaládi rendszerben a család összefogását és a háztartás vezetését egy személyben a nagymama irányította. A lavas sütését egyedül asszonyok végezték, és a legtöbb helyen a sütés ideje alatt férfinem is jöhetett a tonír közelébe. De csecsemő, terhes vagy tisztátalan asszony sem lehetett jelen. Azt mondták, a kenyér ilyenkor állandóan a tonírba esik.

Ideális kenyérsütő asszonynak az egészséges, férjes, sok gyermekes asszonyt tartották. A hagyományos népi gondolkodásnak megfelelően ugyanis a hasonló hasonlót hoz létre, vagyis a készítő egészsége és termékenysége átszáll a kenyerekre is, és onnan a kenyeret fo-

gyasztókra. Ha a mindennapos kenyérsütésnél minden feltételt nem is tudtak betartani, arra ügyeltek, hogy a kiemelt jelentőséggel bíró ünnepnapokon csakis ideális körülmények között sütött kenyér kerüljön az asztalra.

Ezzel szemben a temetés alkalmával a rokonok és részvétüket leróni érkező látogatók számára készített temetési ételleket (ezek összefoglaló neve: *hogehac*, szó szerinti jelentése: „lélek-étel”, mivel a halott lelkének szánták), és köztük a lavast kifejezetten özvegyasszonyoknak, vagy néhol férfiaknak kellett készíteniük.” Ennek magyarázata abban a régi világban általánosan elterjedt jelenségben rejlik, miszerint a túlvilághoz kapcsolódó szokásokban az e világi előírásoknak éppen az ellentéte válik normaadóvá, és ez is érvényesül.

A gonosz távoltartása céljából a dagasztás során többször is keresztet vetettek: Dzsavakhkban (történeti-néprajzi tájegység a mai Grúzia délnyugati részén) a meleg vízre, a megszitált lisztre is. Szinte minden vidéken a dagasztás végzetével úgy rajzoltak keresztet, hogy nyomot hagyjon a tészta közepén. A lavast búza vagy árpaliszttól víz, só és kovász vagy élesztő hozzáadásával a ház legidősebb asszonya dagasztotta. Ma már alig emlékeznek arra, hogy a lavas tésztáját valamikor kelesztő anyag nélkül sütötték volna, de a néprajzi szakirodalom és a korai gyűjtések tanúsága szerint a lepénykenyerekhez hasonlóan a lavas is kelesztetlen volt egykor. Valószínűleg azért is nyújtották lapszerűen vékonyra, hogy a tömör tészta megfelelően átsüljön. Napjainkban kelesztetlen lavast csak rituális célra készítenek: a halottkultuszban kap szerepet.

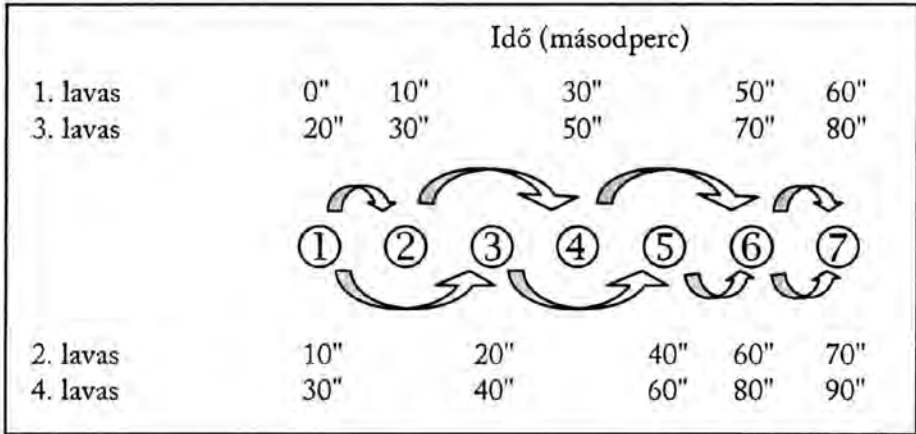
A kovász használata az örmény nyelvterületen eltérő volt: egyes helyeken gyak-

ran odaadták annak, aki éppen kenyeret sütött, és sütésnél mástól kértek, másutt (pl. Dzsavakhkban) nem volt szabad kiadni a házból, nehogy a ház szerencsés-jét elvigye. Szintén az ártó szellemektől való félelem volt az oka annak, hogy éjjel nem rázták ki az udvaron a kenyérbroszt sem.

A lavas sütése a ház nőtagjainak munkamegosztással való együtt dolgozását követelte meg. A nagycsaládi rendszerben évszázadok alatt kikristályosodott munkavégzés legideálisabb formáját Harutjunov és Mökrtumjan ismertette. A hatékonyság szempontjából legjobb volt, ha hét asszony dolgozott együtt. Munkájuknak szabályozott ütemben kellett folynia, nagy gyakorlatot és odafigyelést igényelt. A munka szerveződését és ütemét egy lavas sülésének ideje határozta meg, ami kb. 30-35 másodperc. Az első asszony, az osztó (1) hasította ki a kenyértésztából az egy lavashoz szükséges mennyiséget, amit az első pár nyújtó asszony (2, 3) egyikének adott. A másik asszonynak tíz másodperc elteltével adta oda a második adagot. Az első pár nyújtónak fejenként 20 másodperc ideje volt a nyújtásra. A tésztát mintegy egy centiméter vastagságúra nyújtották ki, és a lavas végső nagyságának mindössze egyharmadára. Majd a tésztát tíz másodperces eltéréssel adták át a következő nyújtóasszony-pár (4, 5) egyikének. Ők már vékonyabbra nyújtották, a végső nagyságnak kétharmadára. A hatodik asszonynak mindig tíz másodperce maradt, hogy a tésztát a levegőben két kézzel megforgatva egészen elvékonyítsa, és rádobja a *batatra*. A *batat* a lavas nagyságával megegyező méretű, vesszőből font ovális alap, rongyokkal betekerve - sütési segédeszköz: ennek segítségével csapták a lavas tésztáját a

tonír falára. Egyszerre három lavas sült a tonírban, és a sütőasszony, amint az egyik megsült, egy horgas végű hosszú vassal kikapta, és rögtön dobta is a tonír falára a következő lavaszt. (lásd ábra)

hívják meg (az új faluba csak a fiatalabb nemzedék költözött, akinek már nem volt módja a hagyományos technikák elsajátítására) - a sütőasszony lavast kap fizetségül. Három-négy fő részvétele

A lavasok átadásának menete

A másodpercek azt az időpontot jelölik, amikor a lavas az adott személyhez kerül.

1. osztó, 2-5. nyújtók, 6. levegőben nyújtó, 7. sütőasszony.

Jóllehet a lavas sütése máig az egyik legmeghatározóbb eseménynek számít az örményországi falvak életében, az imént felvázolt munkaszervezéssel nem találkozunk. Mivel a nagycsaládi rendszer már felbomlott, csak a ház legidősebb asszonya és annak menyé, esetleg a még férjhez nem ment idősebb lányai vesznek részt a sütésben, illetve nagyobb adag sütése esetén a másutt élő rokonok vagy szomszédok közül hívnak segítő asszonyokat. A 20. századból vannak már adataink falusi kenyérsütő asszonyokról, akik főleg a gazdagabb családok számára készítettek lavaszt. Napjainkban elsősorban a szocialista faluservezések idején alapított falvakban elterjedt jelenség, hogy a sütésre a falu valamelyik elismert sütőasszonyát

esetén csak egy-egy nyújtó asszony dolgozik. Az osztóra sincsen szükség, mert sütés előtt a tésztaból zsemle nagyságú adagokat készítenek. A tészta levegőben való nyújtását pedig a sütőasszony is elvégezheti. Ezáltal azonban nemcsak a munka lassul le, hanem az így készített lavas minőségéből is veszít, hiszen kevesebb ideig nyújtják, finomítják a tésztát. Előfordul, hogy a tonírban egyszerre nem három, hanem csak egy-két lavast sütnék, ám ez kevésbé hatékony, hiszen a tonír időközben kihűl.

A nyújtóasszonyok a tésztát a földön ülve, kerek vagy négyszögletes alacsony asztalon nyújtják ki. Egyes területeken (például Jeghegnadzor környékén) a másodszori nyújtáshoz speciális vékony sodrófát (okhlav) használnak

(1,5–2 cm átmérőjű), mert így finomabbra és egyenletesen vékonyra tudják azt kinyújtani. A módszer hatékonyságát igazolja, hogy a keskeny sodrófa elterjedésének határvonala egyre terjed észak felé. A sütőasszony szintén a földön ül, de lábai a tonír előtt lévő 40-50 cm mély, kisebb lyukban vannak. Ezt a második lyukat az 1960-as években kezdték a tonír mellé készíteni, Örményország-szerte, a munka kényelmesebb végzése érdekében.

Bár a sütőasszony egyik kezében a horgas végű hosszú vassal, másik kezében a batattal látszólag mechanikus munkát végez, mégis rá hárul a legnagyobb felelősség, hiszen ő határozza meg a munka ritmusát, a lavasok megsülésének megfelelően. Emellett feladata nagy gyakoroltságot és ügyességet követel, ezért munkája presztízsértékkel bír. Nem véletlen tehát, hogy mindig a ház legidősebb asszonya végzi ezt a munkát, aki a kenyérsütésnél is, mint az élet minden területén irányítja menyeit. Az osztó munkája csak a felvázolt szigorú munkafolyamatban volt fontos, hiszen nemcsak megfelelő ütemben kellett a tésztaadagokat osztania, hanem jó szemmértékkel arra is ügyelnie kellett, hogy az adagok pontosan ugyanakkorák legyenek. Ha ugyanis az asszonyok valamelyike hosszabb ideig dolgozott, az egész folyamat felborulhatott.

Ha véletlenül a tonírba esett a lavas, gyorsan kikapták, nehogy megégjen, és a potyafalatot leső gyermekeknek adták. Egyes helyeken külön elnevezéssel illették a tonírba esett, és a hamuban formátlanul megsült tésztát: ez volt a *kut* vagy *kutana*.” Másutt viszont balszerencsét sejtettek a tonírba eső lavas mögött: azt tartották, hogy akkor meg fog halni valaki a családból (Vaszpurakan).

Ha pedig a lavas a tonírban kiszakadt, Dzsavakhkban azt mondták, hogy „rossz száj nyílt meg” - vagyis újabb rossz nyelv akadt a faluban.

A lavassütés igazi ünnepszámba ment. A közös munkavégzés alkalmával az asszonyok szabadon megvitathatták ügyes-bajos dolgaikat, tréfálkozhattak, történeteket mesélhettek. Nincs ez másképp ma sem. Az igazán nagy odafigyelést igénylő és fárasztó munka mindig jó hangulatban telik. A tonír mellett elhaladó, mint régen, mais illendően köszönti a lavassütő asszonyokat, akik sajttal, friss lavassal, íróval látják vendégül. Ha a lavassütés után a tonír még meleg, néhány lepénykenyeret is sütnék benne. Összel szárításra szánt gyümölcsöket engednek bele. A gyümölcsöket rövid időre a tonírba tett kén füstjén hagyják, hogy a napon történő aszalás során színiüket megtartsák, és ne penészedjenek meg. *Khorovacot* (vasnyársra tűzött húsdarabokat, zöldségeket) is szoktak utána sütni, vagy ételt főztek benne, hiszen a kenyérsütés napja a hétköznapok sorából mindig kiemelkedett: ezen a napon az asztalt is gazdagabban terítik meg a családi vacsorához.

Népes és tehetőes családokban szinte mindennap sütöttek lavast. Ezért mondták még mais a gazdag családokra, hogy „Minden nap meleg kenyeret esznek.” Az általános gyakorlat szerint azonban nyáron hetente, kéthetente, télen pedig havonta sütöttek kenyeret. A mai Örményország síkvidéki területein (Ararat, Armavir, Aragacotn megyékben) a nyári 30-40 °C fokos forróság miatt havonta kerül sor a kenyérsütésre. Egy alkalommal egy zsák lisztből (50 kg) dagasztanak tésztát, de januárra-februárra ennek 2-3-szorosát sütik, hogy télen ne kelljen a mínusz 20-30 °C fokos hidegben a

nyitott tonírházban dolgozniuk. Ezért a tél előtti kenyérsütés két napig is eltart-hat. Idejét már hónapokkal előtte meghatározzák, nagy izgalommal várják, és kétségteljesen még vidámabb hangulatban telik.

A lavas gyorsan megszárad, így szárítva tárolják. Sütés után néhány órára a földre terített vászonlepedőkön vagy rudakon lógatva kint hagyják az udvaron, hogy teljesen megszáradjon. Utána szellőjárta, hűvös helyiségben felakasztott kenyértartókra teszik, védve a rágcsálók ellen. Más vidékeken kenyértartó szekrényekben vagy ágyon, ládán – vászonterítőkkel letakarva – tartják. A felfüggesztett kenyértartót archaikusabb megoldásnak tekinthetjük, míg napjainkban az utóbbi tárolási módok az elterjedtebbek. A szárított lavasra étkezés előtt vizet fröcskölnek, amely így néhány perc alatt visszanyeri eredeti friss, puha, rugalmas állapotát.

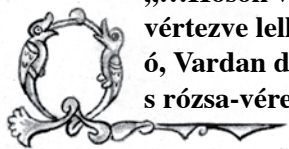
Fogyasztásakor kisebb darabokat törnek a lavasból, vagy néhány lapot egymásra téve összehajtanak, és késsel 10-15 cm-es csíkokra vágnak. Az így kapott darabokba sajtot, zöldségeket, felvágottat, savanyúságot tekernek. Ez a *bördudz*s vagy *dur*, a lavas fogyasztásának a legismertebb módja, amit reggelire, vacsorára, de fogadásokon is előszeretettel fogyasztanak. A kenyérszelettel vagy akár a szendviccsel szembeni előnye, hogy zárt, semmi sem esik ki belőle, így hosszú útra is könnyebben elvihető. A lavas tányérként is szolgálhat: az áldozati húst vagy khorovacot még mais egész lavasba csomagolva viszik a rokonoknak, szomszédoknak kóstolóba. Régen a zsírral átitatódott részét nem feltétlenül ették meg, hanem a marháknak adták. A száraz lavast előszeretettel aprítják bele levesekbe, a kevésbé híg

ételeket pedig kanál helyett egyszerűen csak lavassal eszik.

A kenyéret természetesen nem mindig és mindenhol sütötték házilag. Az örmény városokban már a 9-13. században kenyérsütő mesterek készítették a különféle kenyereket. Vásárlóik körébe elsősorban a munkabérben dolgozó szegény munkások és a család nélkül élők tartoztak. A 10–11. századi királyi székhelyen, Aniban a monda szerint egész éjjel meleg kenyéret árultak. A városba ugyanis rendszerint éjjel érkeztek meg a vándorok, utazók és kereskedők. Az örmény vendégszeretet pedig nem engedhette meg, hogy akár egy vendég is éhesen hajtsa álomra a fejét. A kenyérvásárlás tehát megszokott jelenség volt, de nem terjedt ki a társadalom minden rétegére.

Ma az élelmiszerüzleteket ellátó néhány nagy lavasgyártó üzem mellett sorra nyílnak a helyi igényeket kiszolgáló kisebb lavassütő vállalkozások, ahol a mennyiségre való termelést szem előtt tartva természetesen nem tonírban készülni a lavas. Az utóbbi húsz évben a nehéz életkörülmények enyhítésére a házhoz járó specialista asszonyok mellett olyan vállalkozó kedvű asszonyok is megjelentek, akik nemcsak a helybelieket látják el lavassal, hanem Jerován és a nagyobb városok piacait is. Ők már felhagytak a tonírral, és – jóllehet háztartásukra nézve igen megterhelő költségekkel járt – az üzlet érdekében elektromos lavassütő-gépre ruháztak be. Úgy vélik, a városi lakosság növekedése és a hagyományos termékek iránti igény biztosítja a keresletet. Megállapíthatjuk tehát, hogy a lavas tradicionális, azaz tonírban való sütése csak eredeti formájában, a családi önellátást célzó kenyérsütés esetében maradt fenn élő

Gondolatok az örmény liturgiából

„...Hősök vezére, új mártíromság koszorúját hordó,
vértvezve lelked fényes fegyverével minden halállal szemben,
ó, Vardan dalia, ki megszalasztottad az ellent,
s rózsá-véreddel fontál koszorút templomod fölé.”

(Részlet a „Szent Vardanról...” c. énekből, *Schütz Ödön* fordítása.)

Az utolsó sorban egy szójátékot találunk: „rózsá-véreddel” a Vardan név alapszava a 'vard': rózsá. Van egy ünnepnév is, mely e szóhoz kötődik: Vartavar = a rózsák ünnepe. Megfelel az úrszínváltozás ünnepének (mely eredetileg az örmény naptárban a pünkösöd utáni 7. Vasárnap, nálunk: aug.6.). Ósi alapokon nyárünnepek is mondhatnánk, melynek idején Szent Vardan is lehet védelmezőnk!

Dr. Sasvári László

hagyományként. Ma még nem pusztán a turistalátványosságok körébe tartozó jelenség - ám, hogy meddig maradhat így, az csak a háztartások gazdasági helyzetének a függvénye, ugyanis éppen azokban a hagyományos szemléletű örmény családokban kezdenek lavassütő-gépet vásárolni, ahol a családi összetartozást és az idősek, illetve az asszonyok munkájának megkönnyítését tartják szem előtt.

JEGYZETEK

1. A tanulmány az Örményország-Magyarország Kulturális és Együttműködési Társaságban végzett önkéntes munkám részeként született. Tanácsaikért és önzetlen segítségükért köszönetet szeretnék mondani Szuren Hobosijannak (Örmény Tudományos Akadémia Régészeti és Néprajzi Intézet), Asztghik Iszrajeljannak (Örmény Állami Történelmi Múzeum), Haszmik Harutjunannak (Jereváni Allami Egyetem) és Zorik Caturjannak (Örmény Allami Néprajzi Múzeum). Külön köszönet illeti az örmény falusi asszonyokat.

2. Értékes forrást jelentettek az örmény nyelvterület

különböző vidékein a Genocídium előtt végzett néprajzi gyűjtések. A 20. századi gyakorlatot a szakirodalom és saját gyűjtéseim segítségével ismertetem. 3. Acsarjan, h. 1977. 64; Aghajan, B. 1976, 850-851; Iszrajeljan, A. 2000, 306. 4. Harutjunov, A. - Mökrtumjan, J. 2004, 200.

5 A környező népek a lavashoz hasonló vékony kenyereket általában felforrósított kővön sütik, ezért méretük és formájuk is eltérő. A kővön vagy vaslemezen való sütést az örmények is ismerik, elsősorban a hegyvidékek pásztorzállásain jellemző, és nem lavast, hanem vastagabb lepénykenyereket sütnek rajta.

6. A kenyérsütő tonírokon kívül vasolvasztó tonírokat is találtak. Arusztamova, E. 1980, 324; Bdojan, V. 1978, 200.

7. A földre vagy a föld felszínére épített tűzhelyek, amelyek tonírral közös tulajdonsága, hogy testük egy nagy agyagedény, Indiától kezdve Közép- és Kis-Ázsián át Görögorszáig megtalálhatók. Bennük azonban legtöbbször 15-20 cm átmérőjű, pár cm vastagságú kerek kenyereket sütnek.

(*Megjelent: Látó – Szépirodalmi folyóirat 2008 április*)

Folytatjuk

*Kínában varázsszó az olimpia***A szamosújvári sportdiplomata**

Soha nem hangsúlyozta ki, hogy apai ágon örmény vér folyik az ereiben, de az örmény kultúrát, történelmet, az örmény nép szenvedését becsüli. Mindig magyarnak vallotta magát. Negyvenkilenc éve dolgozik a sportban, amint mondta, ezért az országért mindent megtett, megtesz és meg kíván tenni a jövőben is. Kolumbia és Kína között, Budapesten a Magyar Sportok Házában az örmény sportról, az örmény és a magyar olimpiai szereplés esélyeiről is beszélgettem a Nemzetközi Olimpiai Bizottság tagjával, a Nemzetközi Súlyemelő Szövetség elnökével, az AGFIS alelnökével, a Magyar Olimpiai Akadémia elnökével, **Dr. Aján Tamással**.

– *A pekingi olimpia előtt bizonyára sokan kérdezték már a magyarok esélyeiről, de eddig talán senki sem az örmény sportolók esélyeiről! Egy kiváló újságíró kollégám hívta fel a figyelmem arra, hogy Szamosújváron született. Kérem, az esélyek latolgatása előtt meséljen családjáról, életéről!*

– Az Aján család 1632-ig fel tudta felárni erdélyi örmény kapcsolatait. A szamosújvári nagytemplomban megvannak a keresztlevelek. A templomot a család ma is amennyire tudjuk, a lehetőségeihez képest segíti. A szamosújvári temetőben ott áll az Aján család sírboltja, az Alexa családé mellett. Szamosújvárról gyermekkoromban átköltöztünk Kolozsvárra. Édesapám ott volt bankigazgató. Munka után gyakran vártuk őt a Mátyás szobornál, egy nagyon szép parkban. Szép gyermekkorom volt. A háború kezdete után ájtottunk Magyarországra, a front közeledtével tovább mentünk Ausztriába. Édesanyám a legkisebb húgomat ott szülte meg, így Mitterdorfnál utolérték minket a szovjet csapatok, visszafordítottak, így jöttünk Budapestre. A ciszterekhez jártam iskolába, bátyám a Mátyás gimnáziumba, nővérem a Szent Margit Gimnáziumba járt.

– *Gyermekkorában szeretett sportolni?*

– Édesanyám bátyja a KAC-nak, a kolozsvári labdarúgó csapatnak kiváló jó játékosa volt, ő adta az első lökést. Már általános iskolás koromban megőrültem a sporttért, gimnazista koromban egyszerre két-három sportágat űztem. Az ötvenes évek elején még nem specializálódtak az emberek egy-egy sportágra, egyszerre voltam tornász, atléta és úszó. Életem első nagy sportközvetítését 1948-ban a rádión keresztül, Szepesitől hallottam Papp Laci londoni mérkőzéseit. Ez adta nekem a végső ihletet, a sport felé.

– *Hogy alakult az élete?*

– Az orvosi egyetemre ötször jelentkeztem, elsősorban politikai okok miatt nem vettek föl. Ötödik alkalommal már két helyre lehetett beadni a jelentkezést. A TF-re rögtön fölvettek. Kiváló évfolyamba jártam, tanított Kerezsi Endre, a világ egyik legnagyobb torna szakembere, aki megteremtette a testnevelés szakterminológiáját, Bácsalmási Péter, a kiváló atléta, Zarándi László, a kitűnő futó, Koltai Jenő, a kiváló gerelyhajító, mesteredző, aki olimpiai bajnokokat nevelt. Évfolyamunk úgynevezett reformévfolyam volt. Testnevelőnek ké-

szültünk, tanári szakra jártunk, de művészettörténetből is kellett vizsgáznunk, egy Műszaki Egyetemi tanár pedig differenciál számítást, matematikát tanított. Kiváló évfolyamtársaim is voltak, megemlítem Vigh Lászlót, aki Magyar Zoltánnak volt az edzője. Sajnos már nagyon sokan elmentek közülünk.

– *Melyik sportág vonzotta?*

– Tornásztam. A TF-re történt felvételem és az érettségim közötti időszakot a 4. számú Szívsebészeti Klinikán töltöttem el a Városmajor utcában. Kemény öt évet végigdolgoztam Kudász professzor közelében, mivel készültem az orvostudományi egyetemre. Munka után átsétáltam a Pasaréti útra, a Vasas edzőtermében hetente ötször edzettem.

– *Sportolóként, tanárként vagy a sportban kezdett el dolgozni?*

– Amint a TF-et elvégeztem, a XVIII. kerületi Oktatási Osztályon kaptam állást. Közben Csanádi Árpád, a MOB főtitkára, az OTSH elnökhelyettese, és Páder János főosztályvezető, a két fantasztikus felkészültségű sportszakember, meghívtak az Országos Testnevelési és Sport Hivatalba dolgozni, a módszertani osztályra 1965. április 15-én kerültem. A válogatottakkal kapcsolatos felkészülés módszertani kérdéseit bízták rám, és az összes edzőtábort. Hozzám tartozott Tata, Dunavarsány és a többi létesítmény Magyarországon, így a Népstadion is.

– *Mi volt az első emlékezetes munkája?*

– Papp Lacit akkor hívták vissza a profi mérkőzéséről. Nem volt semmiféle edzői papírja. Csanádi Árpád „kicsinek” hívott. Azt mondta: „Kicsi, rendezd el!” Akkor is papírhoz rögzítettek mindent, ki lehet edző, ki nem.

– *Szórakozásra is jutott idő?*

– Louis Armstrong koncertjére meg kellett találnom a helyet. Bécsből repült át egy IL 18-assal a népstadioni koncertre. Engem külön meghívatott, és mivel nekem a zene a hobbim, óriási élményt jelentett Louis Armstrongot idehozni és hallgatni.

– *A sporthivatalban mely sportágakkal tartotta a kapcsolatot?*

– Hárman voltunk a csoportban, a másik két kiváló idősebb kollégám hál Istennek még él. Olyan emberekkel kerültem kapcsolatba, akikre mindenki, a mai sport is felnéz. A válogatott keretnél találkoztam Matura Mihállal, a Magyar Birkózó Szövetség vezetőedzőjével, aki óriási tudású ember volt, emlékszem neveztek el róla, vagy Énekes Árpáddal, aki ökölvívásban tette le névjegyét. A sporthivatalban a nehéz atlétikai sportágakat kaptam meg, – a sportágak edzés- és felkészülés-módszertani kérdéseivel foglalkoztam –, a birkózást, az ökölvívást, a cselgáncsot, a súlyemelést és a vívást.

– *A vívást?*

– Az akkori szovjet módszer a vívást is a küzdősportok közé sorolta. Vívást Bay Béla dr., Kovács Pál, Gerevich Aladár neve fémjelezte. Fantasztikus volt ezekkel az emberekkel, illetve a sportolókkal találkozni. Tőlük lehetett tanulni, ők voltak az élet kovácsai, a sportág legnagyobb alakjai. Velük is dolgoztam. A tornászokkal ugyancsak mindig jó kapcsolatom volt, mint egykori tornásznak. (Amikor meghívtak a sporthivatalba a sportolást abbahagytam.)

– *Hogyan került a súlyemelőkhöz?*

– A súlyemelésnél kiváló társaság volt, Veres Győző, Tóth Géza, Földi Imre, Nemessányi Árpád, vagy Nagy Róbert, mind óriási egyéniségek, de beháború folyt. A sporthivatal elnöke, Egri Gyula

és Csanádi Árpád szakmai elnökhelyettes kerestek valakit, aki a súlyemelő szövetségen belül az ellentéteket megpróbálja rendezni, még az 1968-as olimpia előtt, mert az érmek akkor is kellettek. Mivel edzés módszertanról foglalkoztam és a súlyemelés is hozzám tartozott, rám gondoltak. Ez 1967-ben decemberében történt. Nem akartam elvállalni, nagyon szerettem a munkám, de a mexikói olimpiáig elvállaltam. Akkoriban nem választott elnökség volt, hanem felkért elnökség, és így 1968. január elsejétől a Magyar Súlyemelő Szövetség főtitkáráként dolgoztam. Egy nagyon jó elnökséget sikerült összehoznunk, akik valóban szívügyüknek tekintették a súlyemelést, és segítették a munkámat.

– *Sikerült egységet teremtenie?*

– Az olimpia csak ősszel volt, de közel kerültem a súlyemelő társasághoz, mind a két tábornak megtaláltam a hangját, együtt tudtunk dolgozni. Közben a nemzetközi súlyemelő szövetség is kezdett bevonni különböző feladatokba, többek között az Európai Szövetség megalapításába. Az alapszabályt velem csináltatták meg.

– *Kiutazott a mexikói olimpiára is?*

– Nem, mivel frissen voltam kinevezve. Két edzőt vittek ki, az egyik félnek és a másiknak is az edzőjét, akik nem egymás tenyeréből ettek, de egységes csapat utazott ki hét versenyzővel. Jó eredmények születtek, Földi Imre ezüstérmet, Bakos Karcsi harmadik helyet szerzett.

– *Sokat számítottak ezek az eredmények?*

– Bevontak különböző nemzetközi eseményekbe, feladatokba, 1969-től próbáltam az egységet erősíteni a nemzetközi szövetségen belül is. Megalakult az Európai Szövetség, ahol hivatalosan al-

elnöknek választottak, mert a munkámra épült az egész szövetség. Az NDK-ban készítettem elő az Európa Alapszabályt, amikor a Nemzetközi Szövetség főtitkára a brit Oscar State volt. Nemzetközileg kelet és nyugat között is meg tudtam találni azt az egyensúlyt, mint a magyar súlyemelésben itthon. Együtt dolgoztam spanyollal, franciával, brittel, szovjettel, mégis sikerült egyensúlyt teremteni.

– *Milyen nyelven kommunikált?*

– Angolul és oroszul. Ezt az emberek értékelték. Így végül nem mentem vissza a módszertani osztályra. Időközben, 1976-ban megválasztottak a Nemzetközi Szövetség főtitkárává, négy jelölt közül. A legerősebb ellenfelem Oscar State volt, aki 1960-tól volt a szövetség főtitkára. 1976-tól nemzetközi főtitkáráként is dolgoztam és a magyar szövetség főtitkáráként is. A Magyar Súlyemelő Szövetség főtitkáráként munkálkodtam 1983 novemberéig, amikor is kineveztek a sporthivatal elnökhelyettesének, tehát miniszterhelyettesnek. A főtitkári poszt helyett felajánlották a sporthivatal elnökhelyettesi tisztségét, Csanádi Árpád helyét, aki 1983 márciusában meghalt. Az ő szobáját kaptam meg a Hold utcában.

– *Számos nemzetközi sportdiplomáciai tisztséget is betölt...?*

– A sporthivatal 1983-tól megteremtette azokat a feltételeket, hogy a nemzetközi munkámat is tudtam végezni. 1989-ben megalakult az önálló Magyar Olimpiai Bizottság. Akkor megválasztottak a Magyar Olimpiai Bizottság főtitkárának, amiről 2005 novemberében nem lemondtam, hanem visszaléptem a főtitkárságtól. Ma teljes egészében a nemzetközi munkára koncentrálok, ahol 1976-tól 2000-ig voltam a Nemzetközi Súlyemelő

Szövetség főtitkára. 2000-ben megpályáztam az elnökséget, és a főtitkárságot átváltottam elnöki tisztségre, azóta a nemzetközi szövetség elnöke vagyok. Mellette 2000-ben NOB-tag (Nemzetközi Olimpiai Bizottság – szerk.) lettem, a nyári olimpia sportágak elnökségének tagja, a WADA, a Nemzetközi Anti dopping Bizottság elnökségének vagyok tagja. A Magyar Olimpiai Akadémia elnöki tisztségét is betöltöttem, és a jereváni egyetem díszdoktora is vagyok.

– *Bejárta a világot, de járt-e Örményországban?*

– Először a szovjet időkben voltam Örményországban, ahol úgynevezett Barátság Kupát, Drúzsa Kupát rendeztek. A Szovjet Súlyemelő Szövetség elnöke egy nagyon magas

rangú tábournok volt, komoly úriember már megjelenésre is, de minden köztársaságnak megvolt a súlyemelő szövetségi elnöke. Az örmény súlyemelő szövetségnek Garus Karapetyan volt az elnöke, aki az örmény gazdasági minisztériumnak volt a miniszterhelyettese. Él-t-halt a súlyemelésért.

– *Ismer örmény sportolót is?*

– Egy majd két méter magas, hatalmas erős ember, Sergo Ambarcumyan 1937-ben először állított fel világrekordot a párizsi világbajnokságon súlyemelésben. Sztálin úgy köszöntötte, hogy amikor megérkezett, egy nagy ZIL autót ajándékozott neki, ami azért érdekes, mert ő ezzel a ZIL-lel 1975-ben Jerevából átvitt Szocsiba, feleségemmel együtt, mert családirag is nagyon jóba lettünk.

Örmény olimpikonok

Örmény származású nyári olimpiai bajnokok Szovjetunió, Független Államok Közössége, illetve Oroszország színeiben:

1. Hrant Shahinyan (1923–1996) – XV. Helsinki 1952, torna
2. Albert Azaryan (1929) – XVI. Melbourne 1956 és XVII. Róma 1960, gyűrű
3. Vladimir Jengibaryan (1932) – XVI. Melbourne 1956, bokszt
4. Igor Novikov (1929) – XVI. Melbourne 1956, XVII. Róma 1960, XVIII. Tokió 1964 (csapatban), öttusa
5. Faina Melnik (1945) – XX. München 1972, diszkoszvetés
6. Yurik Vardanyan (1956) – XXII. Moszkva 1980, súlyemelés
7. Eduard Azaryan (1958) – XXII. Moszkva 1980, torna
8. Hokszen Mirzoyan (1961) – XXIV. Szöul 1988, súlyemelés
9. Levon Julfalakyan (1964) – XXIV. Szöul 1988, birkózás
10. Israiy Militosyan (1968) – XXV. Barcelona 1992, súlyemelés
11. Mnatsakan Iskandaryan (1967) – XXV. Barcelona 1992, birkózás
12. Hrachya Petikyan (1960) – XXV. Barcelona 1992, lövészet
13. Armen Nazaryan (1974) – XXVI. Atlanta 1996, birkózás

A tizenhárom sportoló tizenhat aranyérmét szerzett.

–ba–

– *Milyen kapcsolatban áll ma az örmény sporttal?*

– Többször jártam Örményországban, utoljára 2008 májusában, Bécsből késő éjjel indultam, hajnalban érkeztem Jerevánba. A sportminiszter hívott meg, mint a Nemzetközi Súlyemelő Szövetség elnökét. Óriási a változás. Amikor először jártam Örményországban a függetlenné válása után, a szívem majd meghasadt. Általában azon mérhető le egy ország fejlődése, hogy az építkezések mennyire haladnak. Jerevánban álltak a daruk, éveken át be nem indították, a házak éveken keresztül üresen, úgy, ahogy otthagyták. Szomorú, milyen állapotok voltak. Három éve óriási a változás. Tavaly az államelnök fogadott, most az Örmény Olimpiai Bizottság elnöke, Gagic Tsarukyan is, aki kiváló üzletember, imádja Örményországot és a sportot. A világhírű örmény konyakgyár tulajdonosa is. Voltam abban a konyakgyárban a szovjet fennhatóság alatt, voltam örmény fennhatóság alatt, a nehéz időkben, és voltam most.

A különbség: egy lepusztuló kis parasztgazdasággal szemben egy francia pezsgőgyár. Megindult az élet, az örmények komoly gazdasági sikereket érnek el. Tsarukyan óriási pénzt költ a sportra, ösztöndíjakat ad, sportiskolákat létesít, edzőtáborokat finanszíroz. Legutóbb csak néhány órát voltam Jerevánban, az olimpiai előkészületeket beszéltük meg, másnap hajnalban már tovább mentem Pekingbe.

– *Az örmények mennyire várják az olimpiát?*

– Az örmény fiatalok feltűnően tehetségesek a sportban. Az örmény emberek nagyon szeretik a sportot, értik és mindent megtesznek érte. Elsősorban birkózásban, súlyemelésben, ökölvívásban, cselgáncsban és vívásban kiválóak. Gagic Tsarukyan úgy szeretné az elnöki periódust befejezni, hogy olimpiai érmeket akar az asztalra tenni.

– *Milyen volt az örmény sportolók korábbi nemzetközi szereplése?*

– Vannak örmény olimpiai bajnokok, világbajnokok, Európa-bajnokok, így Yurik Vardanyan, aki Örményország

Yurik Vardanyan – Moszkva olimpiai bajnoka a 222,5 kg-os nyomásgyakorlattal, középsúlyban (82,5 kg) a világon elsőként érte el a 400 kg-os álomhatárt

függetlenné válása óta Los Angelesben él, vagy Yurik Sarkisyan, aki most Ausztráliában él. Kiváló sportemberek ontották az olimpiai arany-, ezüst- és bronzérmeket, Európa-bajnoki-, és világbajnoki érmeiket. Például Igor Ter Ovenesyan távolugró, vagy Igor Novikov öttusázó, de a birkózók, ökölvívők között is számos örmény olimpikon volt. Volt olyan időszak, amikor a szovjet súlyemelő válogatott hetven százaléka örményekből állt. Súlyemelésben most is kiválóak az eredményeik, Caliban, az ifjúsági világbajnokságon tizenegy aranyérmét nyertek.

– *A Kolumbiában látott világválogatott alapján Pekingben melyik örmény súlyemelő szerezhethet olimpiai érmet?*

– Arik Mirzoyan ismerem 12 éves kora óta, tehetséges, Kolumbiában ezüstérmert nyert a világbajnokságon. Az örmény súlyemelők öt fővel vehetnek részt az olimpián, (a férfiaknál maximum hat vehet részt, Magyarországot egy súlyemelő képviseli – a szerk.), plusz a lányok egy fővel kvalifikáltak. Hogy ki megy ki Pekingbe, azt az Örmény Súlyemelő Szövetség dönti el, de bárki szerezhethet érmet...

– *Májusban járt Pekingben, milyennek látja az olimpia városát?*

– Eddigi legszebb két nyári olimpiám az 1988-as szöuli és a 2000-es sydney-i olimpia volt, a kínai olimpia ezekkel fog vetekedni. Peking nagyon-nagy olimpiát fog rendezni, 10 500 sportoló versenyez 28 sportágban, mintegy 5500 vezető lesz jelen. Jegyet már nem lehet kapni. Az olimpia szó varázsszó Kínában, mindent megnyit és mindent az olimpia érdekében tesznek. Az olimpia mindent jelent, mozgósította az egész országot, a kínai emberek ezért élnek, ezért csinálnak mindent. Fölmerül a kérdés: ha elmúlik az olimpia mi lesz, milyen varázsszó? Kína meg fogja találni mindig a varázsszót... Most

Örmény olimpiai szereplés

Az Örmény Olimpiai Bizottság 1990-ben alakult, 1993-ban újjáalakult. 2008-ban *M. Gagic Tsarukyan* elnök és *M. Armen Grigoryan* főtitkár vezeti a csapatot Pekingbe.

Örményország 1996-tól szerepel a nyári olimpiai játékokon.

Örményország olimpiai szereplése

XXVI. Atlanta 1996: 1 arany-, 1 ezüstérm, 2 ötödik-, 2 hatodik, 3 hetedik-, 2 nyolcadik hely, 32 olimpiai pont

XXVII. Sydney 2000: 1 bronzérm, 3 ötödik, 1 hatodik-, 2 hetedik hely, 25 olimpiai pont

XXVIII. Athén 2004: 2 negyedik-, 1 ötödik-, 2 hetedik, 3 nyolcadik hely, 18 olimpiai pont

Örmény érmesek:

Aranyérm:

Aghasi Manukyan (Atlanta: birkózás)

Ezüstérm:

Arayik Gevorgyan (Atlanta: birkózás)

Bronzérm:

Arsen Melikyan (Sydney: súlyemelés)

–b–

Egy igazán friss felvétel a kolumbiai világbajnokságról, balról-jobbra: Harry Tchobanian bíró, Arik Mirzoyan súlyemelő, júniusban ezüstérmet nyert Caliban a világbajnokságon, Dr. Aján Tamás, Samvel Katchaturyan örmény sportminiszter, egykori súlyemelő, Hoksen Mirzoyan szülői olimpiai bajnok súlyemelő, Arik apja, és Némethné Móra Anikó, aki 31 éve munkatársa dr. Aján Tamásnak

érvényesül az 1,3 milliárd lélekszámú országban a hármas jelszó: a sport, a kultúra és a nyitottság-együttműködés. Ennek a szellemében csinálnak mindent. Kína nagy eredményeket fog sportban is elérni, mint rendező ország szeretné megmutatni, mit tud. A megnyitó ünnepség próbái titokban zajlanak, de már az előkészületek is látványosak.

– A végére maradt az a kérdés, amivel kezdtem, milyen magyar olimpiai szereplést, hány érmet vár?

– Általában a fele valószínűleg meg, mint amit az ember számol, mert más versenyző, más ország csapata is ér-

met akar nyerni. A magyar sport ma 12–14 aranyéremre lenne képes. Ha ezt megfelezem, akkor hat-hét aranyéremre esélyesek vagyunk, de lesz hat-hét ezüst és bronzérem is. Összességében 18–22 éremmel számolok. Várom három aranyérmet a kakakenusoktól, a vívóktól legalább egyet, az öttusázóktól legalább egyet, a vízilabdázóktól, a fiúktól vagy a lányoktól legalább egyet, további érmekeket várok az úszóktól, az ökölvívóktól, a birkózóktól és jó eredményt atlétikában.

– *Úgy legyen!*

Béres L. Attila

Könyvajánló

Börtönnapló

A sepsiszentgyörgyi Charta Kiadó Múltidéző sorozatában *Puskás Attila* szerkesztésében és jegyzeteivel jelent meg édesapja, néhai Puskás Lajos Börtönnaplója. A kéziratot *Forró Eszter* gondozta, az 1945-től élete végéig megfigyelt, üldözött és börtönviselt férfit egyéniségére utaló puritán borítót *Kisgyörgy Tamás* tervezte.

A könyv törzsanyaga a már említett Börtönnapló, amely önmagában is — keresem a találó szót — megrendítő olvasmány, de ennek izgalmas voltát fokozzák azok a kiegészítő megjegyzések, magyarázó szövegek és lábjegyzetek, amelyeket a szerkesztő fűz hozzá. A naplóíráshoz szükséges eszközöket — papír, írószer — Puskás Lajos felesége juttatja be a szamosújvári lágerbörtönbe, mégpedig úgy, hogy az elemózsiás kosár fülét, amelyben a váltó fehérneműt is beküldte, s a szennyest kihozatta, vászonnal betekerte, ez alatt lapult befelé menet az üres papírtekercs, kifelé a teleírt papír, amelyet otthon lemásoltak, és biztonságosnak vélt helyre rejtettek. 1947-et írunk, a kommunista hatalom erőszakos kiépítésének időszakát, amikor még a börtönviszonyok nem torzultak a későbbi horrosztikus fázisba, ahol és amikor az ilyesmi elképzelhetetlen lett volna.

Puskás Lajost a Magyar Népközösség jogutódjaként 1941-ben megalakult Tíz-es Szervezet volt kolozsvári elnökeként tartóztatják le, miután Erdély egészének Romániához csatolását követően a szervezetet az új hatalom magyar kémszervezetnek minősíti. Nem tetszik a hatalomnak Puskás Lajos cserkészmozgalomban vállalt szerepe, a moldvai csángókkal kiépített s a magyarországi kapcsolatai sem, ezért a börtönlágerből

való szabadulása után is állandó állam-biztonsági megfigyelés alatt tartják.

A könyv hátborzongató hatását végül is az apjáért rajongó fiú — a szintén börtönviselt *Puskás Attila* — jegyzetei fokozzák, amelyekből a Puskás Lajost élete hosszán körüldongó ügynök-besúgók undorító hitványsága tárul elénk. A szerkesztő külön érdeme, hogy szokatlan aprólékossággal a titkos dossziékban fellelhető dokumentumokból kihámozza az ügynökök kilétét, sőt, azt is felfedezi, hogy volt köztük kettős ügynök is, aki egyrészt jelentette a szekuritáténak a Börtönnapló meglétét, s másrészt a börtönviselt Puskás Lajossal egy olyan „változatot” készített, amely értelmetlenné tűnt, s az eredeti helyett ez került a biztonságiak kezébe.

A kötet a törzsanyagon kívül tartalmazza az ugyancsak börtönben fogalmazott Lágeristák kiskatéját, amely a láger működésének parodisztikus megjelenítése több fejezetben. Olvasható még *Kovács Ferenc* kisesszéje — Sorok a Börtönnaplót írt Puskás tanár úrról —, s az erdélyi magyar sors megjelenítésével fokozzák a könyv olvasmányosságát *Kiss Jenő* (A Fordító) és *Kakassy Endre* (Versrészlet) Puskás Lajosnak dedikált — a diktatúra éveiben kéziratban maradt — versei.

Az utolsó, Dossziék fejezet válogatott dokumentumokat tartalmaz Puskás Lajos több ezer oldalas, négykötetes szexus iratcsomójából. Ezek megfejtsé

révén nyomon követhetjük, amint a represszív hatalom a Kárpát-medence magyarságának prominens képviselőit látóköriében tartja, besúgatja, bebörtönzi, csapdáka csalja, s talán a hitvány emberek kontrasztja miatt azzal a kellemes érzéssel teszi le az ember a bor-

zalmaknak ezt a könyvét, hogy több, személyesen is vagy irodalomból ismert személyiség emberi arca, karakánsága, nemzeti és hitbéli elkötelezettsége márkánsan rajzolódik ki.

Sylvester Lajos (Háromszék)

Közös történeteink

Érdekesítő előadáson vehettünk részt a brassói Reménység Házában a legújabb örmény tárgyú könyv bemutatóján.

Több erdélyi város és egy sikeres budapesti előadás után hozzánk is eljött *Gazdovits Miklós*, az utóbbi években ismertté vált örménység kutató.

A Kriterion Kiadónál megjelent könyve *Az erdélyi örmények története* felvázolja már az ősrégi kaukázusi együttlét lehetőségeit. A „turáni mezőkről”, vagy akár a Magna Hungária őshazából vándorolva a magyar törzsek szomszéd-sági kapcsolatba kerülhettek örmény népcsoportokkal. Ilyen történésekről írtak már Szongott Kristóf, még előtte Lukácsy Kristóf műveikben. Nem elhanyagolható az a több száz örmény eredetű szó, ami bekerült a magyar nyelvbe. Egyik érdekesség a csavargó szavunk, amiből lett a csavaros észjárás és gépelemek megnevezése, sőt a Csavar családnév is létezik.

A magyar vándortörzsek és az örmény etnikum közti kapcsolat már létezett Levédiában, később Etelközben. Árpád vezér fejedelemmé választása során a „vérszerződés” ceremóniája is ősrégi örmény vezérválasztási szokás.

A honfoglalás után Pannóniában segítették a kereszténység elterjedését. Esztergomban létrejött a hajdani „Vil-

la Ermeni”, illetve az Örmény falu városrész. 1241-ben a tatárjárás idején az örmény település meggyengült, sokat szenvedett. Az akkori Magyarország más vidékein is éltek örmények. Ezt bizonyítják a kívülről kerek, belülről hatkarélyos templomok és azokat díszítő domborművek. Fennmaradt és megtekinthető a kiszombori rotunda (Makó környékén), a karcsai körtemplom (Bodroghöz), Gerény, stb. Erdélyben először a vörörtoronyi szoros bejáratánál a Szeben melletti Talmácson épült kolostor és létesült örmény püspökség. A középkori krónikák Terra Armenorum de Transilvaniae, vagyis Örmények földjéről beszélnek. Keletkezése és el-tűnése a történészek vitatémája.

Az erdélyi örmények tömegesen legnagyobb részét Apafi Mihály fejedelem idejében menekültek Moldvából, 1672-ben letelepülési engedélyt kaptak, városokat alapítottak. Ez a korszak napjainkig egy újabb előadás témája lehetne.

Kívánunk további sikeres kutatómunkát *Gazdovits Miklós* úrnak. Ilyen népszerű tudományos művekkel nemcsak az örmény, hanem a romániai magyar kultúra is gazdagodik. Ezáltal gazdagodhatna az összmagyar kultúra is, kel-lő ráfigyeléssel.

Budai-Merza Pál
(Brassó)

Murádin László

Pusztakamarás, Vajdakamarás

A két Kolozs megyei települést, a két *Kamarás*-t – *Pusztakamarást*, *Vajdakamarást* – a Sütő András 80. születésnapján tartott ünnepségről szóló híradás juttatta eszembe.

Mint ismeretes, Kolozsvártól keletre két *Kamarás* nevű falunk van. Nevük a mezőségi sóbányákkal, sókitermeléssel és sókereskedelemmel kapcsolatos. Itt székelt ugyanis a hajdani sókamra, a régi sómonopólium hivatala. Akkoriban mindkettő *kamarás* hely volt. Első írásos adata mindkét településnek pusztán erre a tényre utal: 1325: *Kamaras*, 1312: *Kamaras*. Két falut összekeverni sohasem volt tanácsos, éppen ezért a két azonos falunév már igen régen megkülönböztető jelzőt kapott. Már 1421-ben feltűnik a Pusztakamarás, illetőleg 1467-ben a *Waydakamarás* név. A *Puszt*-előnév a falu elnéptelenedésére utalt, a *Vajda*- pedig arra, hogy a sómonopóliumhoz kötött, fontos település a XV. században a moldvai vajdák tulajdona volt.

A *kamarás* közszevünk a latin eredetű *kamara* szónak –s képzős származéka. A *ka-*

mara eredetileg „királyi kincstár”, illetőleg a „kincstár közigazgatási szerve” jelentésű. Ebből alakult ki a tágabb, az „állami javak vagyongazdálkodó hatóság” jelentés. Ennek élén az Árpád-korban és később a *kamarás* állt. A *kamarás* tehát kezdetben a pénzverés, a bányabér és a kincstári nyereség ügyeit intéző főtisztviselő volt. A hajdani tisztség fontossága következtében a *kamarás* szó méltóságot jelző, pusztá címmé alakult. A *kamarás* cím így lett a királyi udvartartás egyik méltósága, udvari rang, amelyet a király vagy a császár adományozott meghatározott származású és vagyoni feltételek betöltő nemeseknek. A *királyi kamarás* címet viselte az olyan előkelő nemes is, aki a király személye körül teljesített szolgálatot. Ez a méltóság a pápai udvarban is divatos volt. *Pápai kamarás* az, aki a pápa által az egyház szolgálatában szerzett érdemeiért kamarási címet kapott. Ezek között nemcsak papok, hanem világiak is lehettek.

(Megjelent: *Szabadság – Nyelvművelés* 2007. június 23.)

Helyreigazítás

Vikol Erzsébet nem Kolozsvár, hanem Kézdivásárhely. Édesapám odavaló, de jelenleg *Vikol* név alatt senki nem él a városban. Anyai nagynéném ikerlányai Kovács nevezetűek, ők képviselik a nagy *Vikol* családot jelenleg Kolozsváron. A másik, hogy a megemlékezésen a család meglepetésként a közönségnek egy három generációs fellépést mutatott be. Zenélt *Vikol András*, *Vikol Kálmán* fia, ifj. *Vikol Kálmán* zenetanár az unoka, aki a pesti örménynapokon is közreműködött és énekelt a dédunoka, *Füleki Zsófia*. Tehát *Kovács Máriának* nincs köze a családhoz, ő egy vendiák volt, aki megemlékezett szintén... El se hisztük mennyien várják az örmény lapot és mennyire szeretik. Nagyon a mienk és igen értékes.

Vikol Erzsébet (Kézdivásárhely)

(Szerk. megj.: A helyreigazítás a májusi lapszám 34. oldalán található *Vikol Kálmán zenetanár emléklakettje c. cikkét igazítja helyre maga a cikk írója*)

Sáska Pál

Időszámítás

Amióta ember él a földön szüksége volt arra, hogy számon tartsa az idő múlását. Minden időszámítás elemei: a nap, a hét a hónap, az év és a kor.

Naptárak

Aszerint, hogy a naptár alapja a tropikus napév-e vagy a holdév, beszélhetünk naptárról (solaris), vagy holdnaptárról (lunaris). A mi naptárunk tulajdonképpen a kettő kiegyenlítése, vagyis luni solaris naptár.

a.: a legősibb naptár, a *római naptár* 304 napos volt.

b.: *Numa éve* – négyéves ciklus-összege 1465 nap. Érvényben volt Rómában. Numac Pompiliustól – Julius Cézárig (Kr. e. 46-ig).

c.: *Julián naptár* – Kr. e. 46. január 1-én lépett életbe, és a következő módosítást tartalmazza. Az év hét 31 napos, négy 30 napos (április, június, szeptember, november), és egy 28 napos (február) hónapot tartalmazott, ami 365 nap, és ez azóta is így maradt.

Az év kezdetét január 1-re helyezte, mert addig is ettől a naptól számították a konzulok idejét.

De az év valamivel több 365 napnál. A fennmaradt időből négyévenként egy nap jön ki. Ez a szökőnap. Másfélezer évig nem nyúltak ehhez a naptárhoz, és a keleti egyházak egy része még mindig ezt használja.

d.: *Gregorián (Gergely naptár* – Calendárium Gregorianum, stilus norus = új naptár) Caesar 365,25 napnak tekintette a napévet, s ezért iktatta be minden negyedik évbe a szökőnapot. A napév valódi tartalma azonban csak 365,2422 nap, vagyis 11 perccel és 9 másodperc-

cel kevesebb. Így a föld 11 perccel és 9 másodperccel „előrébb” járt, mint amennyit a naptár mutatott. Ez a hátramaradás 128 évenként 1 nap különbséget eredményez. A naptárreformot XIII. Gergely pápa (1572–1585) hajtotta végre és róla nevezték el *GREGORIÁN* naptárnak. Így 1582. október 4, csütörtök után október 15-öt pénteket kellett írni. A bulla évében tehát a naptár 10 nappal volt hátra maradván, ezért:

- Az Erdélyi Fejedelemségben 1590. december 15-ről december 24-re,
- Magyarországon 1587. október 22-ről október 31-re,
- a Német Római Birodalomban és annak katolikus államaiban 1584. október 6-ról október 15-re ugrottak.
- a Protestáns Államokban 1700 utolsó 11 napját ugrották át.
- Romániában 1919. április 1-ről ugrottak április 13-ra.

A Gregorián naptár tökéletesebb, mint a Julián naptár. De ez sem teljesen pontos, mert az év időtartama 365,2425 nap, vagyis 24 másodperccel hosszabb a trópusi évnél, ami egy új naptár-kiegészítést tesz szükségessé.

A föld és a hold mozgására használt számok csak a mindennapi használatra alkalmasak. A csillagászok és űrutasok ennél sokkal pontosabb számításokat használnak.

A korok

Az éra az időszámítás kiindulópontját jelenti. Európában kiindulópontjuk szerint a következő érákat ismerjük.

1. *Bizánci időszámítás* – a világ teremtésének dátuma – Kr. e. 5509. szeptember 1-én. A bizánci évkezdés is szeptember 1-én volt. Naptára Julianus naptár.

2. *Zsidó időszámítás* – a naptár is a teremtésből indul ki. E napot Kr. u. 344-ben Hillel há Nászi számította ki: 344-től 216 menton ciklust számított vissza, $216 \times 19 - 344 = 3760$. Így évkezdnek Kr. e. 3760. október 6-án vasárnap este 11 óra 11 perc és 20 másodpercet jelölte meg. Szerinte ekkor hangzottak el a teremtő szavak: *Jöni or vájjöhi or - legyen világosság és lőn világosság.*

3. *Olimpia évei* – a mai Olympia mint helység néhány száz lakosú kis község. Itt őrzik Zeusz szentélyének romjait, akinek tiszteletére négyévenként játékokat tartottak. Kr. e. a VIII. sz.-ban rendszeressé váltak e rendezvények, mígnem Kr. u. 394-ben Nagy I. Theodoszusz bizánci császár pogánynak nyilvánította, és betiltatta. 1896-ban az Olimpiai Játékokat újraindították – az első Athénban volt –, és az idei év is olimpiai év, zajlanak Pekingben a nemes sportversenyek.

4. *Róma alapításának éve* – már a régiek is vitatták, M. Terencius Varro Kr. e. 116–27. közötti időt jelöli meg, M. Portius Cato Kr. e. 752. április 21-et jelöli meg.

5. *Keresztény éra* – Kr. e.– Kr. u.

6. *Mohamed futásának éve* – 622. július 16-án menekült híveivel Mekkából Medinába. A muzulmán időszámítás kiindulópontja. A muzulmán vallás és a muzulmán államok hivatalos időszámítása.

7. *Birodalom érája – fasiszta éra:* 1922. október 28-án Benito Mussolini bevonul Rómába.

8. *Örmény időszámítás* – polgári év és naptár – szent év és naptár

Manapság az Örmény Köztársaságban két naptárt használnak: a Gregoriánt, mint az Örmény állam hivatalos naptárát és az örmény vallási naptárát. Ez nem egyezik sem a Julianus sem a Gregorián naptárral. A régi örmény naptárakból indulva saját számítási alapokon működik.

Az örmény nemzeti egyház 1924. január 1-től vezette be a Gregorián naptárt V. Kevork katolikosz 1923. október 6-án, 349. szám alatt kiadott enciklikája alapján. Ennek ellenére a grúziai, új-nahicseváni, észak kaukázusi, asztrahányi, dél oroszországi és görögországi püspökségek a helyi szokásnak megfelelően még mindig a régi Julianus naptárt használják.

A Gregorián naptárra való áttérés után az örmény egyház nem módosította az 551. július 12-én bevezetett liturgikus naptárát, vagy az örmény (egyházi) vallási hagyományokat. Más keresztény naptárakban (a húsvéthoz tartozók kivételével) az ünnepek napja rögzített, de az örmény naptárban az ünnepek változó dátumokra esnek.

Pontos dátumúak: karácsony (december 24.), vízkereszt (január 6.), körülmetélés (január 13.), Jézus templomban való bemutatásának ünnepe (február 14.), Gyümölcsoltó Boldogasszony (április 7.), Szűz Mária születése (szeptember 8.) Szűz Mária bemutatása (november 21.) és Szűz Mária szeplőtelen fogantatása (december 9.).

A többi ünnepnapra minden évben új naptárt bocsátanak ki, melyben megjelölik a következő évben esedékes ünnepek dátumát.

Az örmény liturgikus naptár alapja a húsvét, mely a március 22–április 25. közötti időszakra esik. Ettől függően

az ünnepek napjai és dátumai 3 csoportra oszlanak:

Úr ünnepei = 136 nap, Szentek ünnepei = 112 nap, és Böjti napok = 117 nap.

A.: Az *Úr ünnepei* közé tartoznak azok az események, amelyek Jézus Krisztus és Szűz Mária földi életéhez, a Szent Kereszthez és a Szent Egyházhhoz tartoznak.

B.: Az összesen 400 *Szent ünnepe* három csoportra oszlik: Bibliai Szentek, az Egyetemes Keresztény Egyház Szentjei valamint az Örmény Nemzeti Egyház saját Szentjei (több mint 60).

C.: A *böjti napok* közül legfontosabbak a húsvét előtti nagyböjt (7 hét), a karácsony előtti böjt, Szűz Mária menyemenetele előtti böjt, Világosító Szent Gergely, Szent Jakab, stb. böjtjei (hétfő–péntek).

Az Új Örmény Vallási Naptár és a Gregorián naptár alapján 2008. augusztus 23-án az örmény nép és állam létezésének 4500. évfordulóját ünnepeli, illetve 4501. születésnapját.

(Kr. e. 2492 + Kr. u. 2008 = 4500. Ez három „Hajk ciklust” és 120 évet jelent.) (Kolozsvár)

„Mindaz, ami ezer éven át történt velünk, s amit szeretnénk a sorsharag számlájára írni, a mi tökéletlenségünk bűne.”

Ady Endre

(Folytatás a 28. oldalról)

Cs. Szabó László írása:

Nincs kolozsvári térképem, ha lenne, se nézném meg. Már nem emlékszem, hol végződött a meredek Görögtemplom utca, volt-e felső kijárata? — nyilván volt, a házsongárdi kertekre. A kalotaszegi lovas szoknyákat leírtam az „Erdélyben” hetedik fejezetében; a Hóstát falusi jellegű kültelek volt a Magyar utca végén, legényei a csizmaszárban hordták a kést. Telente a régi (s régesrégén lebontott) Nemzeti Színház táján ütközött meg a Farkas utcai felvég az alvéggel: a katolikus konviktus s a református kolégium diákjai. Néha kódarabra gyúrták rá a havat, csúf sebet ejthetett az alattomos lövés. Gibbon angol eredetű könyvesboltos, Lepage francia származású papírkereskedő volt, Ákoncz (patikus), Biasini (fogadós), Donogán (fűszeres), Trandafir (csak tudnám, mit árult!) — örmény és olasz nevek a fajokat s népeket nyájas fortéllyal vegyítő, ódon Kolozsváron. Őt rokonom fekszik a házsongárdi temetőben. Az idő: 1913 Krisztus után, de mintha annyival lenne előtte.

Szerkesztői gondolatok

A hazánkban élő örmény gyökereük létszáma kb. 15–20 ezer fő, csaknem száz százalékban erdélyi örmény. Örmény gyökerű magyarok, akik már elveszítették örmény nyelvüket, s bár magyar anyanyelvűek, de örmény gyökereikre büszkék. Az Erdélyben 1672-től zárt kolóniákban élt örménység főleg a Trianoni békediktátummal megcsonkított Magyarország területeinek elvesztése után kezdett igazán szétszóródni. A folyamatot felgyorsította a II. világháború és az utána következő évtizedek politikai és gazdasági körülményei. Az erdélyi magyarörmények számottevő része települt csonka Magyarországra, s jelentős hányada Budapesten él. A történelmi örménység tehát magyar anyanyelvű Magyarországon és a Romániához tartozó Erdély területén egyaránt. Vallása többségében Rómával egyesült örmény szertartású katolikus, azaz örmény katolikus, illetve római katolikus és református.

Az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező közösség jelentős hányada Budapesten él, 1920-ban létrehozta Örmény Katolikus Egyházközségét, majd egyesületét, amelyet az 1950-es évek politikája megszüntetett. A Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség és temploma ma Budapest XI. ker. Orlay u. 6. szám alatt áll az örmény katolikus hívek rendelkezésére. 1997-ben létrejött az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, mely összefogja az erdélyi örmény származású közösség tagjait. Célja az identitásörzés, az örmény kultúra és hagyományok ápolása, az örmény szertartású római katolikus vallás megőrzése.

Az Egyesület 1997-ben indította útnak az Erdélyi Örmény Múzeum sorozatot

Dr. Issekutz Sarolta:

Erdélyi örmény konyha, fűszerezve
(Erdélyi Örmény Múzeum 11.,
Kiadó: Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület, Budapest 2008)

azzal a céllal, hogy örmény múltunk emlékeit, kultúráját, hagyományait megmentse az utókor számára. Ez a 11. kötet a gasztronómiáé.

Évekkel ezelőtt elhatároztam, hogy összegyűjtöm az erdélyi örmények gasztronómiai hagyományait. Munkám közben rájöttem, nem elég csak a recepteket közreadni. Meg kell ismertetni az Olvasóval az erdélyi örmény néptörédeket is – történelmével, kultúrájával és hagyományaival együtt –, amely az egyetemes magyar kultúra, azaz mindannyiunk számára megőrizte többek között étkezési szokásait, receptjeit is. A leírtakat érdemes összehasonlítani az örményországi étkezési szokásokkal, így együtt látjuk a hasonlóságokat és különbözőségeket, amelyek összefüggnek a megtett út távolságával és az elszakadás több évszázados múltjával. Emiatt került a címbe az „erdélyi” és „örmény” jelző, és persze a „fűszerezve” szó.

Az Issekutz családjunkban Édesanyám volt az első, nem örmény származású asszony, aki korábban nem is tudta, hogy örmény származásúak is élnek Erdélyben. Utólag derült ki számára, hogy számtalan ismerős, barát, szomszéd, osztálytárs, tanárnő vérében örmény vér is csörgedez. De érthető, hiszen ugyanúgy beépültek az örmény gyökerűek az erdélyi társadalomba a hosszú évszázadok során, mint ahogy az örmény konyha beépült az erdélyi konyhába. Ha fellapozzuk a régi vagy újabb, erdélyi vagy magyarországi szakácskönyveket, mindig találunk nevesített örmény receptet, de olyanokat is, amelyeknél már nem jelzik, hogy örmény receptek, de

mi örmény gyökerűek tudjuk, azok. Mi, akik kíváncsian kutatjuk gyökereinket, hagyományainkat, természetesen már behatóan foglalkozunk a folyamattal is. Boldogan elmondhatjuk, hogy az Erdélybe való betelepüléstől számított 335 év után is élnek még örmény gyökerűek Erdélyben és Magyarországon, akik tovább viszik ezt a sajátos kultúrát, köztük az étkezési kultúrát, és a hagyományokat.

Székely Édesanyám és erdélyi örmény Édesapám emlékére ajánlom ezt a könyvet gyermekeimnek és születendő unokáimnak.

Budapest, 2008. március

Dr. Issekutz Sarolta

Dr. Issekutz Sarolta: Erdélyi örmény konyha fűszerezve c. könyv receptjei

A II. kerület Napja keretében bemutatkozott a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat a Millenárison, az Ízek utcája Örmény sátonnál, ahol Dr. Issekutz Sarolta az Erdélyi örmény konyha, fűszerezve c. könyvből készült ételeket is megkóstolhatták a látogatók. Az ételek receptje a könyvből:

MUSZAKA (57. oldal)

Hozzávalók: 50 dkg darált sertéshús, 1 fej hagyma, 50 dkg padlizsán, 50 dkg burgonya, 2-3 paradicsom, tejföl, só, bors, kevés liszt, olaj

Elkészítése: A húst sóval, borssal, hagymával megdinszteljük. A burgonyát héjában megfőzzük, ha kihűlt, vékony karikára vágjuk.

A padlizsánt nyersen meghámozzuk, fél cm karikára vágjuk, besózzuk, majd fél óra állás után lecsepegtetjük, lisztben megforgatva olajban kisütjük. Az egészet rétegesen összerakjuk, paradicsomkarikákat is teszünk belé, és tejföllel meglocsoljuk. Sütőben összerogytatjuk.

TÚRÓS BÉLES (76. oldal)

Hozzávalók: 10 dkg vaj, 30 dkg lisztből hajtogatott tészta

Töltelékhez: 50 dkg tehéntúró, 0,5 l tej, egy borospohár gríz, 3 tojás, 25 dkg cukor, citrom, mazsola

Elkészítése: A liszt kétharmadából sós, ecetes vízzel rétes tésztát készítünk. A liszt egyharmadát a vajjal összegyúrjuk és a kinyújtott réteslapra ráhelyezzük, összehajtuk. Rögton kinyújtjuk és két irányból feltekerjük. Kettévágjuk, két lapot nyújtunk belőle.

Töltelék készítése: A tejszen a grízt megfőzzük, kihűtjük, majd összekeverjük a tehéntúróval, 3 tojás sárgával, a cukorral és a 3 tojás felvert habjával, citrommal és mazsolával.

Örmény-magyar gyermekrovat

(17–18. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2007-ben elindítottunk nektek egy rovatot, hogy megismerjétek örmény őseink történetét. Magyar őseinkről – *Szent István* királyról, *Szent Erzsébet*ről, *Szent László*ról, *Szent Imre* hercegről és másokról – biztosan nagyon sok szép történetet ismertek. Ti azonban a magyar ősök mellett sok örmény hőst is őseiteknek tudhattok, akik Örményországban éltek, ahonnan mi is származunk. Rájuk is büszkék lehettek, mert nagyon sokat tettek népükért és hitükért, és büszkén mesélhettek róluk az iskolában és a barátaitoknak.

2007-ben többen válaszoltak a kérdésekre, és mi nagyon örvendünk nekik. De még sokan vannak, akik szeretnének írni és nyerni 2008-ban is. Mert a verseny a Marosvásárhelyi Örménymagyar Egyesület jóvoltából ebben az évben is folytatódik! Ha nem tudtok írni, akkor rajzoljatok, ha pedig nem értitek, akkor addig nyaggassátok szüleiteket és nagyszüleiteket, amíg segítenek.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT GYŐZTESE 2008-BAN!

Leveleiteket várjuk emailon: pattila001@yahoo.it, vagy *dr. Puskás Attila*, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

II. Árdávászd király (Kr. e. 55–34.)

Krisztus előtt 55-ben Nagy Tigránt fia, a költő és filozófus Árdávászd követte a trónon. Ebben az időben a pártusok hadat üzentek a rómaiaknak. A rómaiak csapatát Crasszus vezette. Árdávászd a rómaiak barátja és szövetségese volt, és 30 000 örmény harcossal segítette Crasszus csapatát. A bölcs Árdávászd azt tanácsolta a római hadvezérnek, hogy Örményország területén, és ne Szíriában támadja meg az ellenséget. A szíriai sivatagban a pártus lovagság jobban kiismeri magát, és könnyebben győzelmet arathat. Crasszus azonban nem hallgatott az örmény királyra, sőt, még árulónak is nevezte. Árdávászdnak azonban igaza lett. A pártusok legyőzték a rómaiak csapatát, és a vesztes Crasszust le-

fejezték. Árdávászd kiábrándult a rómaiakból, inkább békét kötött a pártusokkal, és leánytestvérét pártus trónörököshöz adta feleségül. A pompás esküvő előtt Crasszus fejét kitűzték Árdávászd királyi udvarának színpadára, a nép pedig megünnepelte a pártusokkal kötött szövetséget.

A szerencse napja azonban nem sokáig ragyogott Árdávászd felett. A rómaiak Antóniuszt küldték a pártusok ellen, hogy megbosszulja Crasszust. Antóniusz azonban gyenge hadvezér volt, és vereséget szenvedett a pártusoktól. Visszavonult, de beleszeretett Kleopátrába, Egyiptom királynőjébe. Kleopátra teljesen hatalmába kerítette Antóniuszt, és azt akarta elérni, hogy az örmények elismerjék Egyiptom király-

nőjét. Antóniusz barátságot színelve meghívta az örmény királyt és családját Egyiptomba. Itt azonban elfogták, és börtönbe vetették őket.

Árdávászd a fogságban színdarabokat írt, amik sajnós elvesztek. Egy napon, amikor Egyiptom királynője egy pompás ünnepséget szervezett, Árdávászdot és családját kiengedték a börtönből, és megparancsolták nekik, hogy elismerjék

Kleopátra fennhatóságát. Ezt Árdávászd határozottan visszautasította. A dühös Kleopátra ekkor megparancsolta, hogy fejezzék le Árdávászd királyt. Így hiúsult meg Kleopátra álma, hogy hatalmába kerítse Örményországot.

Milyen cselhez folyamodott Kleopátra, hogy hatalmát kiterjessze Örményországra?

I. Tirdát király (Kr. u. 65–75.)

A rómaiak mindent megtettek annak érdekében, hogy megőrizzék hatalmukat Örményország fölött. Az örmények azonban azt kívánták, hogy az Ársákuni dinasztiából választott királyuk legyen. Róma Corbulon generálist küldte Örményországba, aki elfoglalta Dáront és Tigránágerd környékét, majd Árdászcsiád alá érkezett és felégette ezt a szép várost. A pártusok az örmények segítségére siettek, és főhadiszállásukat Hrándia vára mellett, Khárpert közelében állították fel. Corbulon felfogta a helyzet komolyságát, és maga helyett Pétusz hadvezért

küldte a csatába, akit a pártusok legyőztek és fogságba ejtettek. Róma ekkor elfogadta, hogy Örményország királyává a pártus származású I. Tirdátot koronázzák, azzal a feltétellel, hogy a koronát Rómától kapja. Tirdát elfogadta a feltételt, és családjával, valamint 3000 emberből álló kíséretével Rómába utazott. Néro császár nagy pompával megkoronázta Örményország királyát, aki dicsőségesen tért vissza hazájába.

Mit jelentett az, hogy Rómában koronázták meg Örményország királyát?

II. kerület Napja

A Millenárison az ízek utcájában június 14-én, *dr. Issekutz Sarolta* Erdélyi örmény konyha, fűszerezve c. könyvből recepteket olvasott fel *Flórián Antal* színművész. Az örmény sátonnál megkóstolt, a könyvből választott két étel receptje az 57. oldalon.

II. kerület Napja

Nagy érdeklődés kísérte az Ízcek utcája örmény gasztronómiai bemutatót idén is a Millenárison, június 14-én. Az Erdélyi örmény konyha, fűszerezve c. könyv bemutatójával *dr. Issekutz Sarolta*, a könyv szerkesztője és *Flórián Antal* színművész nagy sikert aratott, amelyet a könyvben szereplő receptek közül választott ételek kóstolója követett. A programot *Száva Alex: Oh barátom, ov paregam* c. erdélyi örmény népzene lemezének számai tették igazán hangulatossá.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat,

(Budapest, 1054 Akadémia u. I. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791 – Sárkány Annamária titkárságvezető, félfogadás szerda 16–18., csütörtök 10–12. óráig)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu

a Ferencvárosi-, és a XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.